

Postkoloniální pohled na Finsko prizmatem literární vědy – historie, současná situace, kritická reflexe

Viola Parente-Čapková

Postcolonial Look at Finland Through the Lens of Literary Studies – Development, Present Situation, Critical Reflection

Abstract: Postcolonial theories have been applied in various contexts all over the globe. The article deals with the ways postcolonial thought, especially in combination with gender concerns, has been used in Finnish literary studies. I look at the broader problem of applying postcolonial theories in new contexts and pay close attention to the Nordic European space and its special features. I map the process through which postcolonial theories arrived in Finnish literary studies and then show how postcolonial thought has been applied, in a gender-conscious way, in two particular cases. The first one is the study of the Sámi, the indigenous population of the European North, and their literature, the second one is the study of the Finnish Roma and their literature. In conclusion, I consider the latest developments, i.e. combining postcolonial theoretical framework with multilingual, transnational and cross-border literary studies in Finland and outline some present and future tasks and challenges.

Keywords: postcolonial studies, Finland, literary studies, gender, Sámi, Roma

Parente-Čapková, Viola. 2017. „Postkoloniální pohled na Finsko prizmatem literární vědy – historie, současná situace, kritická reflexe.“ *Gender a výzkum / Gender and Research*, Vol. 18, No. 2: 96–126. DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/25706578.2017.18.2.373>

Finsko a severské země nejsou rozhodně prvním příkladem, který člověka napadne, když se hovoří o postkoloniálních teoriích a s nimi souvisejících případových studiích.¹ I když byly postkoloniální teorie uplatněny na mnoho jiných kontextů, než je kontext

¹ Ráda bych touto cestou poděkovala redaktorkám tohoto čísla a anonymním recenzentkám a recenzentům za podnětné připomínky k této studii.

západoevropských kolonialistických expanzí (například na sovětský a ruský imperialismus a kolonialismus²), jsou severské země v širším povědomí spojované spíše s koncepcemi sociální rovnosti, rovnosti pohlaví, respektu k jinakosti a dalšími progresivními hodnotami. V posledních desetiletích vzniklo ovšem i v rámci zkoumání historie a současnosti evropského severu mnoho studií, které s postkoloniálními teoriemi pracují a které jsou dokladem toho, že inspirace postkoloniálními teoriemi jsou stále aktuální a – pokud jsou aplikovány tvůrčím a citlivým způsobem – použitelné v různých kontextech.

Z hlediska postkoloniálních studií je každá země a každá kultura něčím výjimečná. Finsko je zajímavé tím, že patří k zemím, v nichž má v současné době většinová (tj. finsky mluvící) populace historii, kterou lze interpretovat jako historii národa kolonizovaného i kolonizujícího. V tomto článku se po obecnějším úvodu, v němž zarámuji případ Finska do širšího kontextu evropského severu, budu zabývat především přítomností postkoloniálního pohledu v (zejména finské) literární vědě, která je mou specializací, v kombinaci s genderovým přístupem. Záměrem je zmapovat některé hlavní trendy posledních desetiletí. Věnovat se budu rovněž politice identity a vývoji s ní souvisejících debat v rámci různých teoretických paradigmat, která našla v posledních desetiletích ve Finsku ohlas. Zastavím se u otázky reprezentací ve smyslu zobrazení i ve smyslu zastupování menšin na kulturní scéně. Podrobněji se budu zabývat případem sámských studií ve Finsku a role literární vědy v nich a případem literárních studií romských. Sámská a romská literární studia se soustředí na literaturou dvou finských menšin s velmi odlišnou historicko-politickou pozicí; ve své studii chci poukázat jednak na genderové otázky spojené s touto problematikou, jednak na to, co rozdíl ve

² V posledních desetiletích se inspirace postkoloniálním myšlením stala konstantou analýz sovětské nadvlády v rámci Sovětského svazu i tzv. východního bloku. Nápad zkoumat situaci ve východním bloku prizmatem koloniální teorie se objevil už v 60. letech 20. století v měsíčníku polské emigrace *Kultura* (viz Korek 2009). Jak uvedl sám Edward Said ve studii *Culture and Imperialism*, „primát“ Britů a Francouzů v oblasti koloniální expanze nesmí zastínit moderní expanzi jiných států, mj. Španělska, Portugalska, Holandska, Německa, Itálie a, jiným způsobem, Spojených států a Ruska. Jak Said připomíná, Rusko ovšem získalo svá imperiální teritoria téměř výhradně prostřednictvím anexe. Na rozdíl od Británie a Francie, které si podmaňovaly území na jiných kontinentech, ležící tisíce mil od jejich hranic, Rusko v procesu rozpínání „polykalo veškerá území a národy nacházející se poblíž jeho hranic, které se během tohoto procesu posouvaly dál a dál na východ a na jih“ (Said 1994: 9). Nejpodněnější ze studií testujících prvky koloniálních teorií pracují samozřejmě pečlivě s historicko-politickým kontextem sovětského imperialismu a s historickými specifiky území, na které se soustředí; takové studie rovněž reflektují dosavadní teoretické a terminologické debaty (viz např. Adams 2008; Korek 2009). Totéž se týká aplikace postkoloniálních teorií v literární vědě postsovětského prostoru i zemích bývalého východního bloku, kde nalezneme jak studie, které se postkoloniálním myšlením inspiroují otevřeně, jako jsou studie badatelů zemí středovýchodní Evropy a z pobaltských zemí (např. Rantonen, Savolainen 2002; Pucherová, Gafrik 2015; Kalnačs 2016; Peiker 2016) i studie některých autorů z národů, které žijí stále na území Ruska a postkoloniální terminologii přímo nevyužívají.

vývoji přemýšlení o literatuře těchto dvou menšin ukazují a co vypovídají o možnostech aplikace postkoloniálních teorií a jimi inspirovaného myšlení na nové kontexty. Jelikož se jedná o oblast, která je většině čtenářů česky psaných textů méně známá, považuji za nutné představit zároveň finský i šířeji severský kontext a načrtnout hlavní rysy literatury psané menšinami na území Finska. Část věnovaná sámské tematice, jejíž studia mají ve Finsku delší tradici, je více přehledová, těžištěm části věnované tematice romské je vedle přehledové úvodní části případová studie soustředící se na tvorbu autorky Kiby Lumberg a její kritickou reflexi. V závěru načrtnu perspektivy, které vidím jako klíčové pro další rozvoj tohoto teoretického směru v literárním bádání soustředícím se na severský kontext.

Evropský sever a jeho vztah ke kolonialismu a postkolonialismu

Finsko je tradičně zahrnováno mezi *severské země*, pojem, kterým se rozumějí země na severu Evropy: jak samostatné státy (kromě Finska Norsko, Švédsko, Island a Dánsko), tak autonomní regiony (Faerské ostrovy, Grónsko a Ålanské ostrovy). V širší perspektivě náleží některé severské země a regiony do oblasti nazývané severoatlantická (Island, Grónsko a Faerské ostrovy), jiné do oblasti baltské, respektive oblasti zemí ležících u Baltského moře (Švédsko a Finsko). V těchto případech do dotyčných oblastí náležejí i jiné země – v prvním případě např. Kanada, Irsko a Skotsko, ve druhém případě Německo, Polsko a baltské státy. Posledně jmenovanou skupinu spojuje s Finskem a Skandinávií i společná historie v rámci hanzovního svazku.

Severské země tvoří v Evropě i ve světě unikátní celek propojeností historického vývoje, společnou strukturou a typem společenského uspořádání. Velmi úzce spolupracují v rámci Severské rady a mnoha dalších uskupení a oficiálních i neoficiálních schémat a projektů. Mají tradičně image pokrokových, demokratických států, v nichž se v unikátní podobě uskutečnila idea státu blahobytu, sociálního státu (*welfare state*); jsou to státy s vysokou životní úrovní a fungujícími systémy sociálního zabezpečení. Severské země jsou rovněž považovány za ráj genderové rovnosti³ a politické korektnosti v širším slova smyslu. Tento idealistický pohled na evropský sever vyjadřuje nejlépe švédský politický koncept *folkhemmet* (domov lidu/národa, lidový domov), který odkazuje k období vlády sociální demokracie ve Švédsku zhruba od počátku 30. do poloviny 70. let 20. století, a švédské snahy o „třetí cestu“ mezi kapitalismem a socialismem zvanou také skandinávský socialismus. *Folkhemmet* označuje představu společenství občanů jako jedné velké rodiny, kde každý cítí zodpovědnost za rodinu jako celek; jde o sociální, ale demokraticky fungující stát. Mnohé rysy tohoto přístupu můžeme najít i v ostatních severských zemích včetně Finska. Souvisejí s myšlenkou

³ Finské ženy získaly volební právo jako třetí na světě a první v Evropě, v roce 1906.

severské výjimečnosti (*Nordic exceptionalism*), která zdůrazňuje sebepojetí severských národů jako globálních „vzorných občanů“, mírumilovných lidí, kteří vynikají v umění řešit konflikty mírovou cestou a v poválečné době byli a jsou vzorem ostatním v protirasistické politice (Loftsdóttir, Jensen 2012: 2).

Kritika konceptu *folkhemmet* z nejrůznějších pozic je samozřejmě stará jako koncept sám, nás zde zajímá kritika inspirovaná pronikáním postkoloniálních teorií do bádání o politické a kulturní historii severských zemí. Badatelky a badatelé, jež se inspirovali postkoloniálními teoriemi, začali upozorňovat na relevanci postkoloniálních inspirací i v severském kontextu, v duchu saidovské myšlenky, že kolonizace není nutně něco, co se odehrává kdesi daleko, ale je to jev, se kterým se setkáváme i v „srdci evropské kultury“ (Loftsdóttir, Jensen 2012: 1). Upozornili rovněž na exkluzivnost společného domova, kde za členy rodiny byli považováni představitelé většinového obyvatelstva, tj. v případě Švédska pouze etničtí Švédové: lidé náležející k jiným etnickým skupinám byli pojímáni jako ti druzí (*others*), jiní, druhořadí (Mulinari et al. 2009, zejm. 10–12). Výzkumy posledních desetiletí upozornily rovněž na ambiciózní projekty švédské „rasové biologie“ a eugeniky (dokládáné například vznikem ústavu rasové biologie či společnosti pro eugeniku v prvních desetiletích 20. století). Výsledky bádání o „rasové biologii“ vedly především ve 30. letech k vlně nucených sterilizací ve Švédsku i jinde, například ve Finsku (viz např. Ahlbeck 2015), motivované zejména obavou z „dědičné slabomyslnosti“ a snahou minimalizovat porodnost některých etnických skupin, především Romů.

Tyto výzkumy nás vedou ke konceptu „vnitřní kolonizace“, tj. přístupům ke skupinám, které jsou v dotyčné společnosti v postavení menšin, jako jsou například Romové. Toto je jeden z argumentů, kterými je zpochybňováno tvrzení, že severské země v Evropě nemají podíl na evropské koloniální historii jakožto kolonizátoři. I když severské země neměly žádné zámořské kolonie, razila skupina severských badatelek (Keskinen et al. 2009) koncept *koloniální komplicity* (*colonial complicity*), který vyjadřuje podíl severských zemí na (post)koloniálních procesech a může být inspirací pro analýzu situací v oblastech, jež mají ke kolonialismu podobně ambivalentní vztah.

Severské země se, jako tolik jiných, nechaly strhnout atraktivní myšlenkou, že misí Západu je civilizovat planetu, i když samy nepatřily mezi západní velmoci a „objevitele“ nových světů. Jako mnoho národů, skupin a jiných subjektů se nechaly oslnit příslibem moci a bohatství plynoucím z osvojení diskursů, obraznosti a hmotných výhod spojených s „civilizační“ misí. Jak uvádí Mulinari et al. (2009: 1), severské země se vždy velmi výrazně hlásily k západní civilizaci a jejím osvícenským hodnotám a byly připraveny je hájit často ještě razantněji než bývalá koloniální centra; severské země přijaly hodnoty této civilizace, její (post)koloniální praxi a diskurs a ty začaly být postupně chápány jako součást „národní“ a „tradiční“ kultury severských zemí (ibid.: 1–2). I když byly samy v pozici periferie vůči evropským centrům, aktivně participovaly na

vytváření Evropy jakožto globálního centra a z této zkušenosti náležitě profitovaly (Loftsdóttir, Jensen 2012: 1).

Koncept koloniální komplicity zahrnuje rovněž myšlenku mnohočetných mocenských vztahů v jednotlivých severských společnostech, mezi národy a etnickými skupinami v postkoloniálním kontextu (ibid.: 2). Jakmile se zaměříme na konkrétní případy vztahování se k jinakosti v jednotlivých severských zemích, vystoupí do popředí rozdíly mezi nimi: například vztah k původnímu obyvatelstvu severských zemí – Sámům (dříve nazývaným Laponci) – je v každé zemi jiný, historie přistěhovalectví v Dánsku, Norsku a Švédsku se radikálně liší od Finska, kam nebylo možno emigrovat ze zemí za „železnou oponou“, atd.

V rámci evropského severu můžeme rovněž hovořit o koloniálních vztazích nebo přesněji o mocenské dynamice ve vztazích mezi jednotlivými zeměmi. Společná existence v kalmarské unii, nadvláda Dánska a jeho soupeření se Švédskem o dominantní postavení, pozice Islandu, Grónska a Faerských ostrovů,⁴ to všechno se odráží na pozdějších vztazích mezi severskými zeměmi. Ve finské historii, která se začala psát v 19. století pod vlivem nacionalistických idejí, se finsky mluvící obyvatelstvo tradičně prezentovalo jako kolonizované: státní útvar, který se od roku 1917 nazývá Finskou republikou, byl po šest a půl století (cca 1150–1809) východní provincií švédské říše a v 19. století se jakožto autonomní velkoknížectví stal součástí ruského impéria. Samostatná Finská republika vznikla až v prosinci 1917. Nepřekvapí tedy, že se finská identita, které položil základ teritoriální patriotismus 17. a 18. století a jejíž koncepce byly formulovány v průběhu finského národního probuzení⁵ v 19. století, vymezovala především vůči švédskému a ruskému elementu – a vůči každému samozřejmě úplně jinak. „Švédy nejsme, Rusové být nechceme, budme tedy Finové,“ zní jedno z nejslavnějších hesel finských obrozenců první poloviny 19. století. Od Švédska Finsko převzalo společenský systém a luterskou konfesi (s tendencí vymezovat se tak proti pravoslavnému Rusku a katolickému jihu Evropy) i švédštinu coby jazyk správy a kultury, což vedlo k budování finské identity jakožto součásti identity severské (*the Nordic self*, např. Klinge 1990), kterou můžeme v rámci postkoloniálních analýz klást do souvislosti s výše uvedenou myšlenkou severské výjimečnosti. Zhruba od poloviny 19. století se však základem „finství“ stával finský jazyk, jehož spisovnou formu bylo napřed nutno ukotvit z různých dialektů. Koncept jednojazyčného nacionalismu vytvořil filosof a státník J. V. Snellman (1806–1881), který razil další slavné heslo finského probuzení: „Jeden jazyk, jedna mysl.“ Snellman, jenž se podílel na zrovnoprávnění

⁴ V poslední době se intenzivně rozvíjejí postkoloniální analýzy historických, společenských i kulturních jevů těchto zemí (viz např. Körber, Volquardsen 2014).

⁵ Podobně jako někteří jiní badatelé činím rozdíl mezi pojmy „obrození“ (idea návratu k vlastnímu státu apod. jako v případě českého obrození) a „probuzení“, kdy šlo o zcela nový „projekt“ (v případě Finů a Finska neexistoval žádný doklad o podobném státním útvaru v minulosti).

finštiny se švédštinou (1863), mylně předpověděl, že švédština z Finska postupně vymizí a bude finštinou zcela nahrazena. I když finština se velmi rychle prosadila ve státní správě a díky odhodlání finských kulturních osobností brzy převládla i v tisku, v literatuře a v kultuře, Snellmanova předpověď se nesplnila a švédština zůstala vedle finštiny druhým úředním jazykem, kterým v současné době mluví ve Finsku kolem pěti procent obyvatelstva.

Až do nedávné doby historiografie Finska víceméně mlčela o tom, že finsky mluvící obyvatelstvo se podílelo na kolonizaci obyvatelstva sámského, žijícího na severu Fennoskandinávie a v severním Rusku.⁶ V posledních zhruba dvou desetiletích vznikalo a vzniká stále více studií v oblasti historie, humanitních i společenských věd, které se zabývají vztahy většinové kultury k tzv. „historickým“, „tradičním“ menšinám, k nimž se sámská menšina počítá (kromě ní a menšiny švédské je to ve Finsku ještě menšina ruská, romská, židovská a tatarská), ale i k tzv. menšinám „novým“, jež se začaly formovat po roce 1990, kdy se Finsko otevřelo světu. V posledních desetiletích se do Finska stěhují zejména lidé ze zemí bývalého Sovětského svazu (hlavně z Estonska a Ruska), z Evropy jsou nejpočetnější skupinou přistěhovalci ze zemí bývalé Jugoslávie, Švédska a Německa; mimo Evropu je to především Somálsko, Irák, Čína a Thajsko. Literatury z pera příslušníků těchto nových menšin stále přibývá a bádání o ní, spojené s otázkami jejího pojmenování (imigrantská/přistěhovalecká literatura? literatura Novofinů?),⁷ se věnuje čím dál více literárních vědkyň a vědců. V rámci tohoto článku není bohužel prostor nastínit podrobněji vývoj této literární produkce a její reflexe ve finské literární vědě; vrátím se k této problematice alespoň stručně v závěru.

Jelikož genderový výzkum má ve Finsku dlouhou tradici, byly analýzy problematiky jinakosti rovněž již od 90. let vnímány z genderové a postupně z intersekcionální

⁶ Sámské obyvatelstvo žije na území čtyř států: Norska, Švédska, Finska a Ruska. Kritéria „sámství“ jsou v každém státě jiná. Ve Finsku je uplatňováno kritérium jazykové – dotyčný sám hovořit sámsky nemusí, stačí, že sámsky hovořil aspoň jeden z jeho rodičů či prarodičů. Údaje o počtu Sámů žijících ve Finsku se různí, pohybují se mezi šesti a devíti tisíci.

⁷ Debata ve Finsku na toto téma se inspirovala debatami ve Švédsku, které trvají daleko déle. Termíny přistěhovalecká/imigrantská/migrantská literatura byly zavrženy jako problematické. Někteřím badatelům se jako nejlepší řešení zdálo pojmenování *uussuomalainen* (Novofin, nový Fin) – viz například sbírka povídek, která vznikla jako výsledek soutěže o nejlepší povídku z pera finsky píšících prozaiků, kteří žijí ve Finsku, ale nepatří k většinovému obyvatelstvu ani k žádné historické menšině (Maarit Halmesarka, Olli Löytty, Mikko Rimminen, *Mikä ihmeen uussuomalainen?* [„Co to má být, ten Novofin?“], Helsinki: Teos 2009). Pro české a slovenské čtenáře je zajímavé, že druhou cenu získala v soutěži vynikající povídkou „Se oikea, aito maahanmuuttajablues“ [To pravé, nefalšované přistěhovalecké blues] Alexandra Salmela, autorka slovenského původu, která vystudovala finštinu na pražské Karlově univerzitě. Román A. Salmely *27 eli kuolema tekee taiteilijan* z roku 2010 [*27 aneb smrt vás proslaví*, česky 2012] získal významné finské literární ocenění, cenu deníku *Helsingin Sanomat*. Kandidoval rovněž na nejprestižnější cenu Finlandia, během tohoto procesu se však zjistilo, že Salmela, ač žije ve Finsku, nemá finské občanství a nesplňuje tak předpoklady kandidatury na dotyčnou cenu; toto pravidlo bylo později změněno.

perspektivy (viz např. Lykke 2010; Loftsdóttir, Jensen 2012). Feministické teorie se do Finska dostaly o něco později než do Švédska, které v této oblasti tradičně vedlo i v rámci severských zemí. Ve finské literární vědě se první významné studie o ženách v literatuře a o reprezentaci ženy v literárních dílech rodily od počátku 80. let 20. století. Velmi zjednodušeně můžeme říci, že 80. léta se soustředila na tyto přístupy. V 90. letech začínaly být zdůrazňovány rozdíly mezi jednotlivými ženami a jedním z nejvýznamnějších pojmů se stal pojem *odlišnosti* (*diference*); v rámci těchto debat pronikají do myšlení o literatuře postkoloniální teorie.

Pronikání postkoloniálních teorií do Finska a počátky sámských studií o literatuře

Je typické, že postkoloniální teorie začaly pronikat do Finska především prostřednictvím finských badatelů zabývajících se angloamerickou literaturou a studiemi – klíčovou roli zde hráli amerikanista Matti Savolainen a amerikanistka Pirjo Ahokas. V polovině 90. let se Savolainen rozhodl aplikovat teorie, s nimiž pracoval v americké literatuře, na finský kontext a navázat tak na tendence (ve finské sociologii i jiných disciplínách) zpochybnit homogenitu finské společnosti a pojmu „finství“. Savolainen vydal sborník článků různých autorů nazvaný *Marginália ja kirjallisuus: ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta* ([Marginálie a literatura: hlasy z okrajů finské literatury], viz Savolainen 1995). Sborník se zabýval „marginálními“ jevy ve finské literatuře jak z hlediska literárních žánrů, tak menšinové literatury v nejrůznějším slova smyslu. Za menšinové literatury ve Finsku byly v 90. letech označovány literatura finskošvédská, sámská i romská, je však příznačné, že žádný článek Savolainenova sborníku se nezabývá finskošvédskou literaturou, která má ve finském prostředí specifické postavení (viz např. Dlak 2010). Jelikož část příslušníků finskošvédské menšiny je potomky zámožných finskošvédských rodin, zaujímajících společensky významné pozice a disponujících značným symbolickým, kulturním i ekonomickým kapitálem,⁸ nezdálo se v polovině 90. let potřebné zahrnout švédsky mluvící Finy do této publikace. Kniha měla symbolicky poskytnout hlas skupinám, jež se jejím editorům zdály být málo viditelné a slyšitelné jak na kulturní scéně obecně, tak na poli literární vědy.

Pozornost je ve sborníku tedy věnována sámské literatuře, literatuře oblasti Torniolaakso (také Tornionjokilaakso, údolí řeky Tornio, švédsky Tornedalen) rozkládající se v povodí řeky Tornio po obou stranách finských a švédských hranic. Literatura se

⁸ Aniž by s touto skutečností polemizovali, upozorňují mnozí badatelé na dříve často opomíjený fakt, že značná část švédsky mluvícího obyvatelstva ve Finsku patří samozřejmě i do středních a nižších tříd, což je v novějších literárněvědných pracích a literárních historiích reflektováno (např. Koli 1999; Grönstrand 2009).

v tomto kraji, jehož přesné vymezení bývá předmětem sporů, píše švédsky, finsky a v jazyce *meänkieli*, původně dialektu finštiny obsahujícím i prvky švédštiny. Jazyku *meänkieli* byl ve Švédsku přiznán status menšinového jazyka a celá oblast začala být v posledních desetiletích známá pod jménem Meänmaa.⁹ Dále sborník obsahuje článek o švédskofinské literatuře, tj. literatuře finsky mluvící menšiny ve Švédsku, která má samozřejmě velmi odlišný status od švédsky mluvící menšiny ve Finsku. Poslední dva články se zabývají dělnickými nakladatelstvími a reprezentací vesnické chudiny v literatuře, tedy problematikou sociální marginalizace.

Metodologicky sborník vyjadřoval směřování obdobných studií v myšlení o literatuře v 70., 80. a 90. letech: „objevoval“ literatury (především etnických a jazykových, ale i sociálních) menšin, případně analyzoval jejich reprezentace ve většinové literatuře – podobně jako to činila o něco dříve feministická literární věda a jiné teoretické směry založené na politice identity. Už o dva roky později se objevila disertační práce Veli-Pekky Lehtoly, autora článku o sámské literatuře ve sborníku *Marginalia* a jednoho z nejvýznamnějších literárních vědců zabývajících se sámskou literaturou a kulturou ve Finsku. Tématem Lehtolovy disertace se stala „identita pohraničí“ a konstrukce „laponství“ ve finské literatuře 20. a 30. let 20. století (viz Lehtola 1997). Pohraničí odkazuje na hraniční oblast mezi Finskem a Laponskem, která samozřejmě netvoří žádné státní hranice. Laponsko nemělo nikdy status státu; Sámové, původní obyvatelé Norska, Švédska a Finska, dříve označovaní v jazyce kolonizátorů Laponci, byli kolonizátoři vytlačeni daleko na sever a jejich jazyky existovaly dlouho jen v nekodifikovaných dialektech.¹⁰

Ve Finsku se jako Laponsko (jazykem původních obyvatel Sápmi) označuje většinou část území na sever od polárního kruhu, často však bývá označení Laponsko používáno i pro finská severní území ležící jižněji, než je polární kruh. Ve finském Laponsku nežije samozřejmě jen původní obyvatelstvo, ale i mnoho představitelů obyvatelstva většinového, tedy Finů. Zatímco název *lappalainen* (Laponec), označující ve finštině původního obyvatele evropského severu a pocítovaný samotnými těmito obyvateli jako kolonizátorský a hanlivý, byl vyhrazen pro etnické Sámy, obyvatelé celé oblasti Laponska se označovali jako *lappilaiset* (od finského slova *Lappi*, Laponsko).¹¹

⁹ V *meänkieli* píše Bengt Pohjanen (nar. 1944), od něhož vyšel česky v roce 2016 v překladu Michala Kováře román *Faravidova říše*. Viz Kovář (2016). O literatuře této oblasti např. Piippola (2010).

¹⁰ Sámských jazyků je devět (plus jednotlivé dialekty), v dalších dvou zaniklých jazycích se dochovaly texty. Nejvíce literárních textů bylo napsáno v severní sámštině; v poslední době bylo mnoho vykonáno pro revitalizaci některých dalších sámských jazyků (viz např. Hingarová, Hubáčková, Kovář 2009).

¹¹ V této terminologii nepanuje žádná důslednost – existovaly i snahy vymezit slovo *lappalainen* jako pojmenování pro nesámské obyvatelstvo Laponska (viz Tuulentie 2001), pro které Sámové používali pojmenování *lantalainen* (původně odkazující na severofinské obyvatele Sápmi, kteří se – na rozdíl od sámského obyvatelstva – živilí zemědělstvím), nyní mnohými považovaný za pejorativní. Někteří Sámové či jiní obyvatelé finského a švédského severu (např. výše uvedený Bengt Pohjanen) zase odmítají považovat

Lehtolova studie o identitě pohraničí obsahuje mnoho cenných vhledů a problematizuje jakékoli jednoduché způsoby aplikace postkoloniálních teorií na finský a sámský kontext. Lehtola analyzuje díla sedmi finských a jednoho sámského autora, kteří se dají označit za prostředníky mezi severem a jihem Finska, mezi centrem a periferií a mezi literární a neliterární kulturou. Snaží se nalézt prvky, které autoři užívají při konstruování „skutečného Laponska“ v meziválečné době, kdy byla intenzivně budována mladá finská republika.

Lehtola zkoumá hraniční pásmo mezi Finskem a Laponskem pomocí teoretického aparátu Mary Louise Pratt (1992): hovoří o zóně kontaktu (*contact zone*), kde se konkretizuje a zhmotňuje setkávání mezi kolonizátorem a kolonizovaným, nově příchozím a starousedlíkem. Jak Pratt (a po ní mnoho jiných badatelů) zdůrazňuje, při tomto setkávání hrají klíčovou roli opozice, moc a okupace, ale i vzájemné ovlivňování a různé formy spolupráce, porozumění či alespoň snaha o ně. Lehtola, který čte vybrané texty jako literaturu osídlenců (*settler literature*), se ve své práci inspiroval nejen postkoloniálními teoriemi, ale i studiemi původních kultur (*indigenous studies*) a uvažuje o možnostech využití teoreticko-metodologického aparátu vyvinutého v rámci studia původních obyvatel Kanady. Významnou součástí analýzy konstruování obrazu Laponska je samozřejmě také analýza reprezentace Sámů, jejich exotizace a demonizace. Lehtola pracuje s teoriemi identity a jinakosti postkoloniálních myslitelů, především Stuarta Halla (např. 1990), dále s teorií orientalismu E. Saida (1978/2008) i se studií podrobení (*subaltern studies*) G. C. Spivak. U všech těchto teorií se zmiňuje i o kritických debatách, které v souvislosti s nimi v 90. letech proběhly, a kriticky reflektuje vlastní způsob jejich aplikace na finsko-sámský kontext.

I když Lehtola předložil svou disertaci jako literárněvědnou práci, bylo jasné, že studie má přesah do oblasti, které se začalo říkat sámská studia, analogicky ke studiím jednotlivých původních národů (srov. např. *Aboriginal Studies*). Je příznačné, že počátek sámských studií ve Finsku byl ve studiu literatury – podobně jako počátek feministických a genderových studií. Jak Lehtola vzpomíná, souviselo to s klíčovou rolí literatury v etnopolitické fázi sámského hnutí, neboli ve fázi založené jednoznačně na politice identity: tato klíčová role literatury byla patrná i v bádání o Sámech, jehož těžiště bylo od 70. do 90. let v literárním bádání (Parente-Čapková 2015: 14).

Na začátku nového tisíciletí se ve Finsku začalo hovořit intenzivněji o literatuře menšin a multikulturnosti (např. Mikkonen 2001); většina těchto debat pracovala s postkoloniálními teoriemi. V roce 2002 vyšel sborník *Litteraturens gränsland*:

výraz *lappalainen* jakožto označení pro Sámy za hanlivý (Kovář 2016). Vynikající přehled polemik týkajících se vymezování sámství a jejich historických kořenů obsahuje publikace V.-P. Lehtoly *Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaa?* [Sámský spor / Spor o sámství. Utlačuje Finsko původní národ?] z roku 2015.

Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv [Hranice literatury: přistěhovalecká literatura a literatura menšin v severské perspektivě], obsahující mj. významnou studii Eily Rantonen a Mattiho Savolainena „Postcolonial and Ethnic Studies in the Context of Nordic Minority Literatures“. Autoři uvozují studii poznámkou, že postkoloniální perspektiva nabízí nové konceptualizace literatury evropského severu: „Abychom pochopili současnou pozici severských menšinových literatur, musíme nově promyslet tradiční pojetí hranic severských států a národních identit“ (Rantonen, Savolainen 2002: 71). Rantonen a Savolainen analyzují v rámci inspirace postkoloniálním myšlením koncept ethnicity a zdůrazňují problematičnost předpony „post“ v souvislosti se Sápmi a Grónskem, kde koloniální situace stále trvá. Sápmi a Grónsko rovněž reprezentovaly (a pro mnohé stále reprezentují) „dálný sever“, pojem srovnatelný s „Dálným východem“ či „Orientem“; Rantonen a Savolainen hovoří o nutnosti bádání, které by začalo radikálně dekonstruovat opozici centrum–okraje v severském kontextu a zpochybňovat tradiční kánon severských literatur, čímž studie dostává i historickou perspektivu (ibid.: 74–81). Ta je evokována mj. i úvahami o postavení finsky mluvícího obyvatelstva ve Švédsku a jeho srovnání s kurdskou menšinou. Významná je část o „jazyce a minoritním diskursu“ (ibid.: 81–83), kde je zdůrazněna otázka jazyka, kterým je zkoumaná literatura psána, a prolínání jazykových a jiných identit: kromě sámštiny, grónštiny a *meänkieli* uvádějí autoři i kvénštinu (jazyk potomků finských přistěhovalců v severním Norsku). Jazyková identita je konfrontována s identitou regionální (literatura oblasti Tornionjokilaakso/Tornedalen, literatura Sápmi) v souvislosti s analýzou koncepce hybridity a hranic.

„Naše menšina“: sámská studia, další rozvoj myšlení inspirovaného postkoloniálními teoriemi, gender a queer

Perspektiva Rantonen a Savolainena je explicitně genderová – autoři komentují genderový aspekt nebo jeho absenci v dosavadních studiích menšinových literatur v severském kontextu. Vrátime-li se k sámským studiím a průkopnické práci Veli-Pekky Lehtoly, můžeme konstatovat, že Lehtolovy studie kategorii genderu neignorují, nedá se však říci, že by ji Lehtola přímo tematizoval. Tento úkol čekal na Vuokko Hirvonen (zmiňovanou ve studii Rantanen a Savolainena), další významnou badatelku v oblasti sámských studií, která svou disertaci z konce 90. let věnovala rovněž literárnímu bádání. Práce *Saamenmaan ääniä: saamelaisen naisen tie kirjailijaksi* [Hlasy sámské země: cesta sámské ženy ke spisovatelství] z roku 1999, která vyšla kromě finštiny i sámsky a anglicky, byla dlouho očekávaným feministickým příspěvkem do debaty o sámské identitě. Hirvonen vychází z teorií Stuarta Halla o politice reprezentace, ale i z postkoloniálních feministických teorií, z teorií (sexuální) difference a ze studií tematizujících černošství (*black studies*), teoreticky analyzujících rozdíly mezi ženami

a zpochybujících hegemonii bílých feministek. I v následujícím desetiletí se Hirvonen intenzivně zabývala ženskou sámskou literaturou (např. Hirvonen 2007, 2010, 2011) a zmapovala vývoj sámské literatury psané ženami od generace „babiček“, autorek narozených na počátku 20. století, přes generaci „matek“ (nar. 1940–1960) až po generaci současných sámských autorek, „dcer“ (nar. v roce 1961 a později; viz Hirvonen 2007). Hirvonen rovněž vyzdvihla klíčovou pozici orální tradice a folkloru obecně pro vývoj sámské literatury a jejich význam pro literaturu psanou ženami.

Paralelně s rozvojem sámských studií (a částečně v kontaktu s nimi) vznikaly na začátku nového tisíciletí publikace, které se v rámci kulturních studií nebo přímo literární vědy zabývaly tématy, na něž bylo relevantní aplikovat postkoloniální teorie. Z těchto publikací se zmiňme o disertaci Olli Löyttyho *Ambomaamme: Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut* ([Naše Ovambo(land): My a oni ve finské misionářské literatuře] 2006). Löytty se zabývá finskou literaturou reflektující činnost finských misionářů v Ovambo (finsky Ambomaa), nynější severní Namibii, a způsoby, kterými tato literatura traktuje vztah mezi „námi“ (Finy) a „jimi“ (Afričany). Neužívá termínu „koloniální komplicita“, v mnohém však předjímá jeho definici, mj. i tím, jak se ve svých interpretacích snaží vystihnout nuance vztahů mezi „námi“ a „jimi“ v analyzovaných literárních dílech. Löytty stál u zrodu několika sborníků věnovaných jinakosti, reflektujícím otvírání se Finska světu a obsahujícím studie s genderovou tematikou. Z nich je nejvýznamnější *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi* ([Stopy kolonialismu. Centra, periferie a Finsko] viz Kuortti, Lehtonen, Löytty 2007), obsahující sekci překladů teoretiků postkoloniální teorie nebo článků o nich (Edward W. Said, Gayatri Chakravorty Spivak, Homi K. Bhabha a Avtar Brah) i původní studie, týkající se především finského umění a literatury, mj. i literatury nefinských autorek a autorů píšících na území Finska. Tato oblast, tj. literatura autorů „nových menšin“, nazíraná z pohledu postkoloniálního myšlení se samozřejmě stala v posledních desetiletích předmětem mnoha studií, často v souvislosti s genderovou analýzou, například v pracích finské badatelky Eily Rantonen (viz např. Rantonen et al. 2010). Ve sborníku je zařazena i studie o Sámech a kolonialismu („Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä“ [Sámové a koloniální vlivy v současnosti]) z pera Rauny Kuokkanen (2007), která se především v prvním desetiletí nového století zabývala sámskou literaturou, ovšem v širším, kulturněspolečenském kontextu.

Těžiště bádání o sámské literatuře se postupně přesunulo z analýz reprezentace Laponska a Sámů k analýzám literatury psané Sámy (aniž by analýza reprezentací přestala být relevantní) a prošlo tak podobným vývojem jako feministická studia literatury. Za posledních dvacet let toho bylo napsáno o sámské literatuře hodně, samozřejmě proběhla i probíhá intenzivní debata o tom, kdo se může považovat za sámského autora nebo autorku, má-li být kritériem „sámskosti“ literatury jazyk, v němž je dílo napsané, jakou roli hraje gender autora či autorky. Postavení sámské literatury

v severských literárních institucích se samozřejmě změnilo, ovšem nijak radikálně. „Je hanba, že v Severské ministerské radě nemá původní národ evropského severu svého zástupce. Je to hanba,“ konstatoval Nils-Aslak Valkeapää (1943–2001) ve svém (norsky prosloveném) projevu, když v roce 1991 přebíral literární cenu Severské rady jako první – a doposud jediný – sámský autor. A ještě v roce 2010 Vuokko Hirvonen psala: „do tuzemské literatury je [ve Finsku] většinou zahrnována literatura ve finštině a ve švédštině,¹² ale na třetí tuzemskou literaturu, sámskou, se snadno zapomíná“ (Hirvonen 2010: 191). Dokladem asymetrického postavení historických menšin ve Finsku je i fakt, že za dobu trvání finského literárněvědného časopisu *Avain* (vychází od roku 2004) bylo finskošvédské literatuře věnováno několik čísel, ale na první číslo věnované literatuře sámské si čtenářky a čtenáři museli počkat až do roku 2015 (viz *Avain* 3/2015). Zdá se, že tuto asymetrii, dynamiku mocenských vztahů mezi (různými) centry a periferiemi, nevyřešený vztah k finské kolonialistické minulosti vzhledem k Sápmi a dědictví koloniální komplicity je aktuální zkoumat stejně dnes jako před pětadvaceti lety, kdy Valkeapää rozvinul na úvod svého projevu před členy Severské rady sámskou vlajku.

Valkeapää, známý mezi přáteli a kolegy jako Áilu, zaujímal ikonické postavení mezi sámskými umělci a spojoval ve své osobě umění a politiku. Byl spisovatelem, hudebníkem, výtvarníkem i aktivistou a snažil se o navázání styků s jinými původními národy. Tyto tendence se odrazily i v sámských studiích, podobně jako interdisciplinarita: studia původních kultur se spolu s postkoloniálními teoriemi stala důležitým východiskem a význam jednotlivých věd o umění (literární věda, kunsthistorie, hudební věda) přestal být v sámských studiích klíčový. Posun v těžišti sámských studií charakterizuje Veli-Pekka Lehtola následovně: „Lze říci, že mnoho badatelů v oblasti sámských studií mé generace byli literární vědci [...]. Z nich zůstal u literárního bádání jen [norský badatel] Harald Gaski. [...] Já sám se nyní zabývám víc historií a historií idejí. Má disertační práce *Identita pohraničí* byla jakýmsi vyvrcholením raného údobí sámských studií“ (Parente-Čapková 2015a: 15). Zároveň Lehtola ovšem zdůrazňuje, že i když se v současné době věnuje historickému bádání, které se mu zdálo konkrétnější než literární, soustřeďuje se stále na analýzy reprezentací a diskursů a těží tak ze znalosti literární vědy a kulturních studií. V centru jeho zájmu stojí i nadále způsob, jakým reprezentace působí na společnost, a zázemí v literární vědě činí jeho přístup dynamičtější (ibid.). Jeho poznámka o tom, že někteří badatelé v oblasti sámských studií se od literatury odklonili, je však relevantní: například výše uvedená Rauna Kuokkanen se v posledních letech věnuje studiu sámské kultury v rámci studia původních národů. Pro její studie je typický silný akcent na genderový přístup, reflexe současných badatelských postupů a úvahy o etice výzkumu (např. Kuokkanen 2008).

¹² Koncepti literatury Finska jako „dvojazyčné“ (tj. ve finštině a ve švédštině) razil literární vědec a historik Kai Laitinen v 60. letech 20. století a vycházel v ní i ve svých dějinách finské literatury (Laitinen 1981).

Je zajímavé a opět příznačné, že i když se na jednu stranu zdá být literární věda pro sámská studia příliš úzce zaměřená (bývá často zdůrazňováno, že v případě sámského umění, podobně jako v případě umění mnohých jiných původních národů, není relevantní rozlišovat mezi „literaturou“, „výtvarným uměním“, „hudbou“ atd. – (např. Rantonen, Savolainen 2002: 86–88; Gaski 2011; viz též Heith 2012), zdá se, že mladší generace badatelů pocituje opět potřebu zakotvení v jednotlivých disciplínách. Ve Finsku to jsou především Kaisa Ahvenjärvi a Hanna Mattila, které se specializují na sámskou poezii. Obě ve svých literárních analýzách využívají postkoloniální teorie. Hanna Mattila zkoumá básnické texty Nilse-Aslaka Valkeapää a kombinuje přitom postkoloniální teorie s ekokritickým přístupem (např. Mattila 2015). Kaisa Ahvenjärvi je z badatelek mladší generace tou, u níž kategorie genderu hraje nejdůležitější roli: soustřeďuje se na tvorbu sámských básnířek, kterou zkoumá z feministických pozic (Ahvenjärvi 2005; 2015; 2017). Podobně jako autorky jiných menšin v jiných kulturách, i sámské autorky mladší generace pracují velmi radikálně s konceptem politiky identity – ironizují jak pojem sámské identity, tak kategorie jako ženství a mužství. Například ve sbírce norský píšící sámské básnířky Irene Larson *Sortsolsafari* ([Safari černého slunce] 2013), kterou Ahvenjärvi (2015) označuje za typickou ukázkou postmoderní sámské poezie, se prolíná sámská mytologie s obrazy každodenního života dnešních Sámů v technologicky (převypělém prostředí evropského severu. Stará sámská pověst o dívce a medvědovi, známá z textů klasika literatury v sámštině Johana Turiho,¹³ je přenesena do dnešního Norska, kde se svobodná matka zlobí na medvěda, který ji opustil, i když spolu mají syna. Humor se mísí s melancholií a ironií, když autorka přirovnává v jiné básni šamanovu cestu na onen svět (odkud se měl vrátit s novým věděním, případně magickou formulí) k turistické výpravě a brouzdání po internetu. Nejvíce pozitivní inspirace se postavám v básních Irene Larson dostává prostřednictvím vzpomínek na sámské pověsti a mýty o silných, dominantních ženských postavách, které předávají svou sílu a schopnosti dcerám a vnučkám (viz Ahvenjärvi 2015). Opět se vracíme k matrilineární tradici, uvedené již v jiné souvislosti u Vuokko Hirvonen a důležité pro sámské ženy v mnoha ohledech.

Tento přístup k současné sámské poezii vyjadřuje i název doktorské disertace Kaisy Ahvenjärvi *Päivitettyä perinnettä. Saamelaisen nykyrunouden saamelaiskuvastoja* [Aktualizovaná tradice. Obrazy sámství v současné sámské poezii] z roku 2017. Tato práce je vrcholem současného bádání o sámské poezii a jasně ukazuje jeho aktuální trendy. Jako materiál slouží autorce básnické sbírky (od 80. let minulého století do

¹³ Johan Turi (1854–1936) je považován za prvního autora sámského původu, který vydal v sámštině text sekulárního charakteru. Jeho kniha *Muitalus sámiid birra* (Vyprávění o Sámech) obsahuje informace o sámském způsobu života a tradicích Sámů, psané působivým a poetickým stylem. Česky vyšlo několik úryvků v překladech Václava Marka v knize *Noidova smrt. Pověsti a pohádky z Laponska*. K vydání připravil a doslov napsal Michal Demeczi. Praha: Triáda 2000.

současnosti) v severní sámštině z pera osmi autorů, z nichž jen jeden je muž – již připomenutý Äilu/Valkeapää. Genderový přístup k materiálu Ahvenjärvi nijak zvlášť nezdůrazňuje, je samozřejmým východiskem jejích analýz a interpretací. Zkoumání způsobů, jakým autorky využívají, dekonstruují, rekonstruují a recyklují konstanty sámské identity, jako je severská příroda, pastevectví sobů, *joik* (tradiční forma sámského zpěvu založeného na improvizaci, kterou do služeb sámského politického hnutí zapojil v 70. letech právě Äilu-Valkeapää),¹⁴ nebo rukodělné práce vychází z metody sociologicky zakotveného, kontextualizujícího pozorného čtení (*close reading*), jež vyzdvihuje rozdíly a rozpory v zobrazování sámské identity a zdůrazňuje etickou i politickou agendu jak zkoumaných textů, tak literárního bádání, které se jimi zabývá. Ahvenjärvi rovněž reflektuje svou badatelskou identitu, tj. identitu badatelky, která není součástí skupiny, jejíž literaturu a kulturu zkoumá. Studie obsahuje i úvahy o možnostech skloubit metody studií původních národů a postkoloniální teorie a zdůrazňuje transnacionální a přeshraniční přístup (*transnational, cross-border*). Programově tak zpochybňuje a problematizuje metodologický nacionalismus (*methodological nationalism*, srov. Amelina et al. 2012), který je v literárněvědné práci stále pro mnohé východiskem – tradice literárněvědného bádání je pevně zakotvena v tradici dějin jednotlivých národních literatur. Sámská literatura vybízí svou podstatou (neexistence sámského státního útvaru, nesmyslnost existence státních hranic z hlediska sámského obyvatelstva) k teoreticko-metodologickým debatám na tato témata a k testování konceptů vzniklých v jiných kulturních kontextech (srov. Ahvenjärvi 2017).¹⁵

V sámském bádání se stále silněji prosazují i studia queer, jak o tom svědčí projekty na pomezí orální historie, literatury a etnografie, například *Queering Sápmi* s podtitulem „sámské příběhy mimo normu“. Jeho řešitelky vydaly jako jeden z hlavních výstupů výpravnou publikaci stejného jména (Bergman, Lindqvist 2013),¹⁶ v níž jsou shromážděny příběhy Sámu hlásících se k identitě LGBT. Celý projekt i publikaci lze chápat jako naléhavou otázku, jak přistupovat – v osobním životě i akademickém bádání – k mnohočetným jinakostem, k několikanásobným marginalizacím, k jinačtím obsaženým v menšinových společenstvích, jako je komunita LGBT v rámci komunity sámské. „Literárnost“ spočívá v tomto případě především v důrazu

¹⁴ *Joik* souvisí částečně i se sámskou spiritualitou a šamanismem a stal se postupně významným zdrojem inspirace sámských umělců.

¹⁵ I když se Ahvenjärvi profilovala jako jedna z badatelek, které představují v současné době návrat k tradičním disciplínám, angažuje se zároveň v multidisciplinárních projektech: v současné době pracuje na projektu *Arts of Belonging: Cultural, Material and Affective Aspects of Homing* (Kone Foundation, <http://artsofbelonging.org/>), který zkoumá procesy identifikace a náleženosti (*belonging*).

¹⁶ Část úvodu k publikaci vyšla i v češtině v časopise A2 (č. 7/2015) v překladu Marty Svobodové z anglické verze knihy *Queering Sápmi: Indigenous Stories Beyond the Norm*. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2015/7/queering-sapmi>.

na klíčovou roli příběhů a narativity. *Queering Sápmi* je zejména projekt o identitě – potřebě identifikace, potřebě smířit identity, které jsou v sámském společenství chápány jako neslučitelné. Sámských umělců, kteří ve svých textech otevřeně tematizují svou queer identitu, stále přibývá – jako příklad můžeme uvést textařku, hudebnici, ekologickou myslitelku a aktivistku Sofiu Jannok (viz např. Blomqvist 2016), která je také dalším příkladem toho, jak obtížné je oddělovat v sámském kontextu jednotlivá umění. Jannok skládá a zpívá mimo jiné i joiky. V Áiluových stopách zpívá Jannok o propojení severského „lidového domova“ s kolonialismem, zdůrazňuje afinitu Sámu a jiných původních národů, ale na rozdíl od Áilua se vyjadřuje otevřeně o své queer identitě a chce zpívat pro „muže, ženy i všechny mezi tím“ (Blomqvist 2016).

Identita a politika identity rozhodně není *passé* ani v sámských studiích obecně, ani v bádání o sámské literatuře, i když někteří badatelé považují důraz na tyto aspekty z teoreticko-metodologického hlediska za jednotvárný, ne-li zastaralý. Jako příklad z poslední doby můžeme uvést pozoruhodnou studii Ley Rojoly (Rojola 2015), která se pokouší uchopit jeden z textů z Áiluova nejznámějšího díla *Beáivi, Áhčážan* ([Slunce, můj otec] 1988) pomocí kombinace postkoloniálních a posthumanistických teorií. Rojola vychází z myšlenek Donny Haraway (*nature culture*) a Bruna Latoura a věnuje pozornost i „fyzickým“, materiálním vlastnostem Valkeapääho textu. Základem tohoto přístupu je koncept „poetiky sobů“, kterou Rojola analyzuje v jediné básni *Beáivi*, již Valkeapää odmítl v překladech do jiných jazyků povolit přeložit ze severní sámštiny, kterou je dílo původně napsané. Báseň tvoří slova v severní sámštině, jež se pojí s přesunem sobího stáda, slova (substantiva, adjektiva, slovesa), která nelze přímo převést do jazyků komunit neznajících pastevecký způsob života a nežijících v těsném kontaktu se soby. Rozmístění slov na stránce odpovídá pohybu sobího stáda, evokuje zvonění zvonců, křik pastevců, štěkot psů, zvukomalba slov naznačuje, že slova *neodkazují* na sobí stádo, ale že typografické značky v knize *jsou* sobím stádem v pohybu se vším, co k tomu patří. Rojola (2015: 98) ve svém článku testuje rovněž teorie sémioticko-materiálních procesů Karen Barad a navrhuje číst báseň jako záznam vjemů sobů, „členů“ daného stáda. Tato analýza nabízí nový pohled na estetické, etické i politické aspekty básně a je významným příspěvkem do debaty o problematičnosti zkoumání umění původních národů pomocí teoreticko-metodologických aparátů vyvinutých v západním světě.

„Domáci jinakost“: romská studia, literatura a gender

Jak bylo již naznačeno výše, finští Švédové neboli švédsky mluvící obyvatelé Finska jsou menšinou s mnoha privilegii, s bohatou tradicí literatury i literárního bádání. V tradiční percepci byli někdy ztotožňováni s „říšskými“ Švédy, tedy z pohledu finsky mluvících

Finů s bývalými kolonizátory. Jakkoliv je toto ztotožňování schematické a paušalizující, jsou Sámové ve srovnání s finskými Švédy menšinou s naprosto odlišným postavením; menšinou, která byla – a podle sámských aktivistů stále je – kolonizována zejména etnickými Finy a která se už několik desetiletí aktivně hlásí o svá práva. V diskusích o postavení Sámů v rámci finské společnosti byla sámská menšina označena za „naši menšinu“ (viz Tuulentie 2001). I když byl tento název badateli v oblasti sámských studií především ironizován, vypovídá přece cosi o hierarchiích jednotlivých menšin z pohledu většinového obyvatelstva: v případě finských Romů by takový přídomek nepřipadal v úvahu dříve ani nyní. Finských Romů, Kale, žije ve Finsku daleko více než Sámů (cca 10 000–12 000, tedy podle některých údajů daleko víc než Sámů). Zatímco Sámové jsou původními obyvateli evropského severu a otvírají otázky vlastnictví půdy na území Sápmi, Romové přicházeli na území Finska od 17. století. Většinové obyvatelstvo stojí tedy vůči Romům v pozici koloniální komplicity zcela jiným způsobem než vůči Sámům.

Romská literární studia jsou ve Finsku ve srovnání se studií sámskými fenoménem daleko mladším a omezenějším, jak z hlediska počtu romských autorů a analytiků jejich tvorby, tak z hlediska sociálního, politického a kulturního kapitálu, kterým Romové ve Finsku disponují. V následující pasáži se zaměřím na romská literární studia ve Finsku v postkoloniálním rámci, především opět na to, jak je v nich reflektováno genderové hledisko.

Postavení Romů ve finské společnosti je možné vyjádřit pojmem „vnitřní“ nebo „domácí“ jinakosti (*the other within, the domestic other*), v souvislosti s koncepcí severské výjimečnosti můžeme říci i „druhosti“ ve smyslu druhořadosti. Tyto termíny (*the other within a domestic other*) prosazovali Jonathan Boyarin (1994) a Deborah E. Nord (2006),¹⁷ vnitřní jinakostí je míněno postavení menšin, které žijí ve stejné lokalitě jako většinové obyvatelstvo, ale jsou většinovým obyvatelstvem považované za cizí, radikálně odlišné, exotické. „Vnitřní jinakost“ je většinovým obyvatelstvem exotizována a demonizována podobně jako jinakost geograficky vzdálená, například jinakost obyvatel kolonií v případě národů s koloniální minulostí. Pojem „vnitřní jinakosti“ lze v některých případech aplikovat i na způsob, jakým jsou většinovým obyvatelstvem vnímáni Sámové. Jak však ukázaly už Lehtolovy studie, společně sdílený prostor je v případě většinového obyvatelstva a Sámů spíše výjimkou – normou je geografická vzdálenost (ač menší než v případě zámořských kolonií) nebo setkávání se ve výše uvedeném pohraničním pásmu.

Romové oproti tomu sdílejí společný prostor s většinovým obyvatelstvem Finska, žijí ve stejných lokalitách jako většinové obyvatelstvo. O něco větší je koncentrace

¹⁷ Boyarin (1994) hovoří o postavení Židů ve většinové společnosti, Nord (2006) aplikovala jeho teorii na postavení Romů v britském kontextu.

romského obyvatelstva na západním pobřeží a ve větších městech na jihu Finska, Romové žijí však i ve východním Finsku a v Laponsku.¹⁸ Rovněž vnitřní rozvrstvení a hierarchie jednotlivých skupin obou menšin se od sebe zásadně liší, i když můžeme nalézt určité analogie. V rámci sámských studií se poukazuje mj. na situaci skoltských Sámů, kterou V.-P. Lehtola (Lehtola 2005, především 57–59) charakterizoval jako „dvojitou jinakost“. Skoltští Sámové byli po anexi petsamské oblasti Sovětským svazem na konci druhé světové války přesídleni na finské území a – podobně jako obyvatelstvo evakuované z ruské Karélie do Finska – zažívali šikanu (viz např. Lehtola 1994). I Romové zažili traumatickou evakuaci (především z Karélie),¹⁹ v rámci vnitřního rozvrstvení však významnou opozici tvoří rozdíl mezi Romy, kteří ve Finsku žijí již po staletí, a těmi, kteří do Finska přišli zejména v posledním desetiletí ze středovýchodní Evropy, především ze Slovenska a Rumunska. Postavení „nových romských příchozích“ reflektují i novější přehledové studie o romské komunitě ve Finsku (např. Tervonen, Enache 2012). I když je tato opozice z hlediska „dvojité marginalizace“ v rámci postkoloniální analýzy velmi zajímavá a relevantní, v oblasti reprezentací a romské literatury Finska se zatím nijak výrazně neprojevila, a není tedy reflektována ani v literárněvědných studiích.

Romská studia byla ve Finsku dlouho záležitostí historiků, sociologů, etnologů, folkloristů, lingvistů a hudebních vědců. I reprezentace Romů byly analyzovány více v souvislosti s finským filmem, s finskou literaturou jen sporadicky, v souvislosti s jinými tématy. Dokonce ještě ve velké a výpravné historii finských Romů (*Suomen romanién historia* [Historie Romů Finska], 2012) není literatuře věnována žádná kapitola ani podkapitola, zatímco romské hudbě je věnována kapitola o více než 70 stranách (Blomster 2012). Situace se ovšem může jevit jinak, pokud jako literaturu chápeme i texty písní: tehdy je možno nahlížet na romské písně jako na podobně významné pro romskou kulturu a identitu, jako je joik pro identitu a kulturu sámskou. Starší přehledové studie zdůrazňují především krátkou historii romské literatury ve Finsku – jako příklad můžeme uvést článek Tuuly Kopsy-Schön (2002), kde autorka srovnává romskou literaturu na území Finska se situací ve Švédsku a zastavuje se krátce i u myšlenky afinity evropských Romů. První větší vědeckou studií o Romech a literatuře ve finském kontextu je článek Philipa Landona „Bohemian Philosophers: Nature, Nationalism and ‚Gypsies‘ in Nineteenth-Century European Literature“ z roku 2008, v jehož jedné části se Landon zabývá zobrazením Romů ve finské literatuře v souvislosti s budováním

¹⁸ Nejstarší doklady o přítomnosti Romů najdeme ve finské provincii Pohjanmaa/Ostrobotnie na jihozápadě Finska. Tento fakt bývá vysvětlován tím, že jelikož Romové přišli do Finska ze Švédska, dorazili nejdříve (na začátku 17. století) na Ålandské ostrovy, odkud bylo blízko na západní pobřeží Finska, které je součástí Pohjanmaa.

¹⁹ Ve Finsku zaujímá tato zkušenost významné místo v rámci bádání o utrpení Romů v souvislosti s druhou světovou válkou (viz např. Pulma 2012b).

finství, konkrétně v románu *Sedm bratří* (1870) finského klasika Aleksise Kiviho. Landon se inspiruje teoreticko-metodologickým aparátem výše uvedené D. Nord, nepřímo tedy pracuje i s postkoloniálními teoriemi.

Ve finském historickém výzkumu byli Romové často zkoumáni v souvislosti s jinými skupinami žijícími kočovným způsobem života; v historii byli totiž dlouho definováni ne jako etnická skupina, ale jako skupina patřící mezi „tuláky“ (viz např. Tervonen 2012). V této souvislosti pojednává o romské literatuře v severském kontextu Satu Gröndahl (2011). Do poslední velké literárněhistorické publikace ve finštině, *Suomen nykykirjallisuus* ([Současná finská literatura] 2013), byla zařazena třístránková přehledová studie „Romanikirjallisuus perinteiden ja modernin jatkurolla“ [Romská literatura jakožto pokračování mezi tradicemi a současností] z pera Satu Gröndahl a Eily Rantanen. Gröndahl a Rantanen vyzdvihují jako centrální témata romské literatury Finska rasismus, šikanu a marginalizaci, rovnoprávnost, morálku romské komunity a etické otázky pojaté z hlediska jednotlivce. Připomínají několik nejviditelnějších představitelů romské literatury Finska, především spisovatele a romského aktivistu Veija Baltzara, který má dosud ve finské romské komunitě podobné postavení, jako měl Valkeapää v sámské, dále Rainera Frimana, Armase K. Baltzara, Armase Linda a kontroverzní výtvarnici, autorku komiksů i prozaických děl Kibu Lumberg. Literárněvědnými studiemi tematizujícími gender v souvislosti s literaturou o Romech a literaturou psanou Romy ve Finsku je zejména článek Päivi Lappalainen o trilogii *Memesa* výše zmíněné Kiby Lumberg (Lappalainen 2012) a mé vlastní texty (Parente-Čapková 2011a, 2011b, 2015b), ve kterých se zabývám především reprezentací Romů ve vztahu k budování finské národní identity v 19. století a postavou a dílem Kiby Lumberg.

Vedle výše uvedených teorií o vnitřní jinakosti využívám rovněž postkoloniálních a feministických teorií. Analyzuji procesy konstrukce finství v opozici k romství v díle několika klasiků finské literatury (J.-L. Runeberga, A. Kiviho a Z. Topelia). Zastavuji se především u hry *Työmiehen vaimo* (Dělníkova žena, 1885) finské realistky, prozaičky a dramaticky Minny Canth a u postavy dívky Homsantuu, která je napůl „cikánského“ původu.²⁰ Homsantuu je typicky hybridní postavou, která má problémy se svou identitou: žije na okraji městského proletariátu, v jehož prostředí se drama odehrává, ale není schopna splynout s romskou komunitou, s níž se během hry setká. V závěru hry, po neúspěšném pokusu zastřelit svého bývalého milence (příslušníka většinové společnosti), který ji opakovaně opustil a zradil, se obrací k představitelům zákona,

²⁰ Zde opět narážíme na citlivou problematiku pojmenování menšin (viz pozn. č. 7, Laponec–Sám, zde Cikán–Rom), velmi komplikovanou v souvislosti s literárními texty, především (ač nejen) staršími. Obzvláště senzitivní jsou případy, kdy o dané menšině hovoří badatel/ka, který/á do ní sám/sama nepatří. Hovořím zásadně o Romech (a Sámech), v souvislosti s literárními reprezentacemi Romů užívám „Cikán/ka“/„cikánský/á“ v uvozovkách. Více o této problematice v souvislosti s překládáním do češtiny viz Červenka (2015).

hystericky se směje a pronáší jednu z nejrevolučnějších replik finského dramatu: „Vaše právo a spravedlnost, ty jsem měla zastřelit!“ (viz Parente-Čapková 2015b: 116). Postava Homsantuu byla tradičně interpretována jako postava revolučního outsidera, od 80. let, díky feministické literární kritice, outsiderky. Postkoloniálně feministické čtení této postavy však nemusí (poloviční) romskou identitu Homsantuu interpretovat nutně jako metaforu, kterou bezesporu také je, ale může se zamyslet i nad tím, jaké významy může odhalit „doslovná“ interpretace (srov. Parente-Čapková 2011b) a intersekcionální přístup. V této souvislosti se zamýšlím nad tím, jaké interpretace implikuje striktně intertextuální čtení *Dělníkovy ženy*, jehož výsledkem je nutně chápání postavy Homsantuu jako výsledku autorčiny práce se stereotypy „literárního cikánství“ (viz Soukup 2013) od Huga a Merimée po Birch-Pfeiffer v kontrastu ke čtení, které bere v úvahu jak „proces literalizace“ Romů/„Cikánů“ (*literization*), tak historický kontext, aniž by sklouzlo k naivnímu chápání reprezentace a mimeze (srov. Trumpener 1992). Zamýšlím se rovněž nad rolí případné ironie v dílech autorů 19. století a nad pokusy nalézt rovnováhu mezi „paranoidním“ a „opravným“ čtením (*paranoid a reparative reading*, viz Kosofsky Sedgwick 2003: 123–151): tyto otázky považuji za klíčové při interpretaci postav Romů/„Cikánů“ ve starší literatuře obecně (Parente-Čapková 2011a: 18).

Kiba Lumberg: případová studie

Finská romská literatura je psaná téměř výhradně finsky²¹ a je velice mladá, datuje se v podstatě až od poválečné doby. Dlouho ji reprezentoval již připomínaný Veijo Baltzar (nar. 1942), který ve svých dílech ztvárnil mužský pohled na romskou komunitu ve Finsku. Baltzar se ve svých románech zabývá romskou historií na území Finska i mimo ně (mj. osudy Romů za druhé světové války). Zajímavou postavou je romský aktivista Armas Lind, autor autobiografického románu *Caleb, romanipojan evakkotaipale* [Caleb, cesta romského chlapce do evakuace, švédsky 2004, finsky 2010], který popisuje poválečnou evakuaci Karélie z pohledu finských Romů i následný odchod romského hrdiny do Švédska. Radikální změnu vnesla na scénu všestranná finská romská umělkyně, výtvarnice a spisovatelka Kiba Lumberg (nar. 1956), kterou můžeme označit za dědičku fiktivní Homsantuu. Lumberg způsobila svými literárními díly v romské komunitě skandál. Jedná se především o částečně autobiografickou trilogii *Memesa*

²¹ Jak uvádí Kimmo Granqvist, finská romština „je současně v rámci komunity svých mluvčích vážně ohroženým jazykem směřujícím k zániku“ a „pravděpodobně není v tuto chvíli dokonce ničím mateřštinou“ (Granqvist 2015: 25). Nemá tedy ve finské romské komunitě stejné postavení jako v romských komunitách na evropském kontinentu. Používají ji především starší Romové mj. jako prostředek vyjádření a uchování romské identity, v některých případech jako kryptojazyk.

(2004–2008),²² kde Lumberg nejen nabízí pohled na romskou komunitu ve Finsku z hlediska žen, které jsou v ní nucené přijímat patriarchální způsob života, ale analyzuje svízelné hledání identity hlavní hrdinky, lesbické dívky Memesy. Skandál způsobilo nejen to, ale i popisy domácího a jiného násilí v komunitě Kale. Zároveň však Lumberg ukazuje i násilí vůči Romům ze strany většinové společnosti, a dokonce i ze strany institucí sociálního státu, k nimž se hlavní hrdinka utíká a u nichž hledá pomoc a ochranu – většinové finské obyvatelstvo se v mnohých pasážích jeví jako krutý kolonizátor, který vnucuje romské menšině svůj způsob života a svoje hodnoty, místo poskytnutí útočiště před násilím se však sám násilí dopouští. Kladný obraz severské výjimečnosti dostává povážlivě trhliny.

Trilogie, jež vykazuje rysy románu pro dívky (hlavně 1. a 2. díl), feministického Bildungsrománu a románu o umělci (nebo spíše umělkyni), byla analyzována z hlediska feministických teorií (Lappalainen 2012) a postkoloniálního myšlení a jeho adaptací na romský kontext (Parente-Čapková 2015b). Päivi Lappalainen se ve svém článku zaměřuje především na analýzu Memesy v souvislosti s literaturou pro mládež, konkrétně pro dívky. Sama vyzdvihuje v případě trilogie *Memesa* rysy žánru lesbického pikareskního románu (*lesbian picaresque*, viz např. Felski 2003: 109–116, nebo *queer picaresque*),²³ který popisuje hledání identity lesbické hrdinky, často v multikulturním prostředí nebo s důrazem na její etnickou či „rasovou“ jinakost. Tak je tomu i v díle Kiby Lumberg, kde se ve svém článku zamýšlím i nad způsobem, jakým Lumberg pracuje se stereotypy v literárních reprezentacích Romů. Nekonvenční postava hlavní hrdinky připomíná nekonvenční postavy „Cikánek“ z děl autorek a autorů většinové populace. I u mnoha jiných ženských postav trilogie nalezneme nejrůznější literární předobrazy: je tu Memesina matka, k níž má hrdinka bolestně ambivalentní vztah, nekonvenční teta, která Memesu povzbudí v odhodlání vzdorovat a v hledání vlastní cesty, stejně jako hrdinčina kmotra a sympatická finská učitelka. Jsou tu submisivní ženy, jež se nechají utýrat romským manželem, lesbická romská dívka, která skončí

²² Trilogii tvoří romány *Musta perhonen* („Černý motýl“, 2004), *Repaleiset siivet* („Roztrhaná křídla“, případně „Rozervaná křídla“ nebo „Křídla na cáry“, 2006) a *Samettiiyö* („Sametová noc“, 2008). Česky vyšly z trilogie ukázky v časopise A2 (9/2014, „Ze smrduté věže“, přel. Maria Teresa Ciesla; dostupné na: <http://www.advojka.cz/archiv/2014/9/ze-smrdute-veze>) a v *Romano džaniben* (2/2015, „Trilogie Memesa: ukázky“, přel. Viola Parente-Čapková; dostupné z: <http://www.dzaniben.cz/files/e79217e042d0b0c0ad9b30727986f6e0.pdf>).

²³ Pikareskní román je jeden z tradičních románových žánrů – vypráví o příhodách a dobrodružstvích hlavního hrdiny zvaného picaresco (= taškář, šejdíř) a jeho cestách a často býval jako takový považován za transgresivní a subverzivní. Žánr býval tradičně považován za mužský a jako prototyp pikareskního románu byl vždy uváděn Cervantesův *Don Quijote*. Jak však ukázala feministická literární věda, najdeme v literatuře už od nejstarších dob i *picaresco*, neboli picarescův ženský protějšek, a na tuto tradici navazují moderní a současné pikareskní romány s ženskou hrdinkou (např. Anne K. Kaler: *Picara. From Hera to Fantasy Heroine*. Bowling Green, Ohio: Bowling Green State University Popular Press, 1991).

sebevraždou, a tak dále. V této souvislosti je možno interpretovat literární text výhradně ve vztahu k jiným literárním textům a poukázat na způsoby, jakými Lumberg pracuje s různými literárními topoi.

Postkoloniální literární kritika však byla, spolu s feministickou literární kritikou, jedním z literárněvědných směrů, které vyzdvihly důležitost toho, „kdo mluví“, neboli nutnost reflektovat osobnost a původ autorky či autora (např. Fee 1989). Okolnost, že díla Kiby Lumberg vzešla z romské komunity a že se jí, podobně jako S. Rushdie-mu a mnoha jiným, dostalo za její díla výhrůžek smrti, je v rámci postkoloniální kritiky relevantní: relevantní je, „kdo mluví“ a z jakých pozic. Zde můžeme vidět bourdieuvský rozdíl mezi čtením „pro obsah“, neboli čtením zdůrazňujícím morální, politické, náboženské a citové aspekty díla, a „estetickým přístupem“, který je podle Bourdieua výsadou vyšších společenských tříd neboli privilegovaných vrstev v širším slova smyslu (Felski 2003: 165; Bourdieu 1984). Zatímco autorky většinové společnosti ze středních a vyšších tříd mohly používat postavu „Cikánky“ jako symbol volnosti, nekonvenčnosti, nespoutanosti a queer identity (např. Blair 2004), pro autorky romské komunity má tato literární konvence velmi odlišný význam (srov. Lappalainen 2012; Parente-Čapková 2015b).

Závěrem

Srovnání sámských a romských literárních studií ve Finsku, zarámované zde do přehledu vývoje myšlení vycházejícího z inspirací postkoloniálními a s nimi souvisejícími teoriemi, ukazuje na konkrétních případech jedinečnost každé studie věnující se etnickým či jiným menšinám. Toto srovnání nasvědčuje různým aspektům kontextuálního přístupu k aplikacím starších i novějších teorií a nastoluje nové otázky týkající se analýzy kulturní produkce menšin v severoevropském prostoru.

Studie o sámské a romské literatuře i o reprezentacích těchto menšin z postkoloniální perspektivy se ve Finsku stále rozvíjejí, i když studií o historické menšině neboli „naší menšině“, tj. Sámech, je (přes veškerou marginalizaci sámské literární produkce) nesrovnatelně více než studií o „tuzemské jinakosti“ a „domácí marginalizaci“ finských Romů v souvislosti s jejich reprezentacemi v literatuře či jejich vlastní literární produkcí. Mezi představiteli sámských studií nalezneme čím dál víc badatelek a badatelů sámského původu, jejichž výzkumné zájmy velmi často souvisejí se sámským aktivismem. Otázka identity badatele je v sámských studiích stále aktuální, spolu s myšlenkou, klíčovou pro studia původních národů, že objekt zkoumání má mít možnost působit na výzkumné otázky a východiska (Parente-Čapková 2015a: 17).²⁴ I mezi odborníky na

²⁴ Z této myšlenky vychází projekt Finské akademie „Domestication of Indigenous Discourses? Processes of Constructing Political Subjects in Sápmi“ (2015–2018) na Laponské univerzitě a Univerzitě v Oulu, který

(literární a jiná) studia romská se objevuje čím dál více Romů a i zde souvisí mnohdy umělecká produkce i bádání o ní s občanským aktivismem. V úvodu k výše uvedené historii finských Romů zdůrazňuje její editor Panu Pulma (2012a: 9), že výzkum a psaní této historie byly plánovány tak, aby se všech fází procesu na všech úrovních účastnili Romové. Tyto trendy, vyjadřující snahu postihnout významy mechanismů marginalizace v souvislosti s vlastní podstatou zkušenosti (Ashcroft, Griffiths, Tiffin 2002: 77), souznějí s obdobným vývojem v jiných zemích a nestojí nijak v rozporu se zkoumáním literárních i jiných reprezentací Sámů, Romů a samozřejmě ani jiných menšin v souvislosti s identitou většinového obyvatelstva (v tomto případě finsky hovořících Finů), s procesy její konstrukce, dekonstrukce a rekonstrukce. Naopak, měly by pomáhat překonávat dichotomii „my–oni“, která je v mnoha studiích stále patrná, a nabízet nové způsoby pojmání finství, jehož analýza se v letošním roce, kdy Finská republika slaví stoleté výročí svého založení, jeví jako obzvláště aktuální.

Jako velký úkol do budoucna pro badatele v této oblasti vidím za prvé skutečně intersekcionální, za druhé interdisciplinární přístup. Pro obojí existují ve finské literárněvědné tradici dobré předpoklady.²⁵ Genderová perspektiva byla v době příchodu postkoloniálních teorií do Finska už ukotvená v tamější literární vědě a v posledních letech se rovněž v nových souvislostech intenzivně rozvíjí sociologický a sociálněkritický pohled na literaturu, stejně jako zkoumání dalších společenských identit a z nich vyplývajících systémů diskriminace a dominance, například věk či vztah k náboženství/spiritualitě. Obzvláště poslední identitu považuji za významnou především v intersekcionálním rámci – inspirace studiemi Vuokko Hirvonen o klíčové roli sámské spirituality pro sámské autorky i navazování na již připomínanou práci O. Löyttyho o roli finských misionářů v historii v souvislosti s koloniální komplicitou jsou velmi potřebné. Žádoucí by byl rovněž intenzivnější dialog mezi folkloristy, etnografy a literárními vědci (viz Cocq 2012; Enges 2015).

Za další klíčový úkol považuji spolupráci mezi odborníky na problematiku jednotlivých menšin v procesu prohlubování a propojování analýz různých jinakostí a s nimi spojené mocenské dynamiky. V souvislosti se srovnáním literárních zpodobení koloniální zkušenosti sámské a romské menšiny by se nabízela intersekcionální analýza

vede prof. Veli-Pekka Lehtola (viz <http://www.oulu.fi/giellagasinstitute/domestication><http://www.oulu.fi/giellagasinstitute/domestication>). Projekt je velmi zajímavý z hlediska aplikace postkoloniálních a jim příbuzných teorií na nové kontexty: vychází z konceptu domestikace (*domestication*) Perttiho Alasuutariho a Aliho Quadira, který odkazuje na adaptování globálních trendů na národní a místní kontexty (viz Alasuutari, Qadir. 2016, „Imageries of the social world in epistemic governance, *International Sociology*, 31 (6): 633–652).

²⁵ V projektech Finské akademie je v současné době interdisciplinarita téměř pravidlem. V projektu „Recognition and belonging: forced migrations, troubled histories and memory cultures“ (2017–2021, <http://www.oulu.fi/history/node/42553>), který zkoumá různé formy jinakosti migrantů z donucení a evakuovaných obyvatel v letech 1920–1950, spolupracují literární vědci s historiky a sociology.

zkušenosti s (po)válečnou evakuací sámského a romského obyvatelstva, zachycená například z pohledu sámské dívky v prozaickém díle sámské autorky Rauny Paadar-Leivo (román *Goalsenjárga* [1994], „Cizí zima“) a v románu *Caleb* romského autora Arvida Linda. Jako téma by se nabízela analýza vztahu těchto děl a „literatury evakuace“ (*evakkokirjallisuus*),²⁶ která má ve Finsku své uznávané místo. Tradičně nabízelo bádání o této literatuře především úhel pohledu finsky mluvícího karelského obyvatelstva; nyní vyžaduje transnacionální, přeshraniční a multilingvní přístupy k literatuře, kultuře i historii i sblížení se studií paměti a traumatu. Badatelé, kteří se těmto otázkám věnují v oblasti literárních studií, musí v nových kontextech a teoretických paradigmatech přehodnocovat pojmy jako diaspora, aktuální v souvislosti s literaturou evakuace a rozebírané i tradičně v oblasti romských studií.

V rámci spolupráce odborníků na jednotlivé menšiny a jejich kultury je rovněž důležitý intenzivnější dialog v oblasti zkoumání historických a nových menšin, jejich reprezentací a jejich vlastní literární produkce prizmatem teorií vycházejících z výše uvedených teoreticko-metodologických pozic. Dílo autorek a autorů žijících ve Finsku a představujících menšinu ruskou, estonskou (zde samozřejmě především i do češtiny překládaná Sofi Oksanen) a další nebo autorů s „multikulturním zázemím“ bývá jen výjimečně zkoumáno ve vztahu k jiným menšinám. Celoseverský kontext (především Finsko a Švédsko) bere ve svých studiích v úvahu již uvedená Satu Gröndahl, badatelka finského původu působící ve Švédsku, která se ve svých textech zamýšlí nad situací tzv. (i)migrantské, multikulturní a multilingvní literatury v severském kontextu a nad způsob její analýzy a interpretace (viz např. Gröndahl 2002a, b; Gröndahl 2009), což není v severském kontextu nijak ojedinělé. Rozšíření bádání o Sámech a sámské literatuře na celoseverský prostor je samozřejmostí, i když zahrnutí poloostrova Kola a sámského obyvatelstva žijícího na území Ruska představuje stále ještě často problém, ať už z důvodu jazykové bariéry nebo z důvodů politických (Parente-Čapková 2015a: 13). Stejně by měla být rozšiřována i studia romská a zkoumání sebereprezentace autorů z řad romské menšiny v souvislosti se situací romských menšin za hranicemi Finska.

V neposlední řadě je nutno také pokračovat v již zahájeném procesu dekonstrukce pojmu „finská literatura“ (i pojmu „národní literatura“ obecně). Tento proces byl v případě některých badatelů inspirován právě postkoloniálním myšlením a jeho

²⁶ Literární díla řazená do tohoto „žánru“ zpodobňují zkušenost východokarelského obyvatelstva, které přišlo do Finska ze sovětské Karélie po bolševické revoluci na přelomu 10. a 20. let 20. století nebo za tzv. pokračovací války (1941–1944) neboli konfliktu Finska se Sovětským svazem, který navazoval na tzv. zimní válku, kdy Sovětský svaz napadl Finsko (1939–1940). Část Karelů evakuovaných z území, které muselo Finsko postoupit Sovětskému svazu, se koncem 40. let přesunula do Švédska. Hanna-Leena Nissilä klade velmi příhodnou otázku, proč se ve Finsku v souvislosti s příchodími z Karélie hovořilo vždy jen o zkušenosti evakuace, a ne o diaspoře, o „literatuře evakuovaných“, a ne o literatuře (i)migrantů či diaspory (Nissilä 2016a: 144).

poststrukturalistickými východisky. Podobně jako citlivost vůči tomu, kdo (v roli badatelky či badatele) mluví, je i dekonstrukce metodologického nacionalismu spojena s etickými aspekty přístupů k literárnímu bádání a vědecké práci vůbec. Badatel/ka má neustále zpochybňovat „normalitu“ pozic, které se o metodologický nacionalismus opírají (srov. Nissilä 2016a: 140–141) a snažit se zároveň o co nejhlubší sebereflexi (Amelina, Faist 2012: 10). Příklad takové sebereflexe najdeme například u badatelky Hanny-Leeny Nissilä (2016a), jež se pokusila zmapovat svůj vývoj ve vztahu k této problematice (viz také Grönstrand et al. 2016).

Zároveň je však třeba v rámci historického a kontextuálního přístupu nezapomínat na klíčovou roli, jakou nacionalismus hrál ve finské kultuře a finských dějinách od konce 18. století dodnes (viz Parente-Čapková, Lappalainen 2017). Požadavek takového přístupu klade velké nároky na diskurs literárněhistorický a je zajímavé uvažovat, jak se bude tento diskurs ve Finsku vyvíjet. V poslední velké literární historii Finska z roku 1999 (Varpio et al. 1999) byla představena literatura sámská, literatura romská byla zahrnuta v podobě výše uvedené přehledové studie až v historii současné literatury (tj. literatury nového tisíciletí) z roku 2013 (viz Gröndahl, Rantonen 2013). „Severské“ literatury Finska (včetně literatury sámské a literatury oblasti povodí řeky Tornio) jsou představeny v *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria* [Historie literatury severního Finska] z roku 2010. Historie současné literatury Finska z roku 2013 obsahuje i kapitulu o autorech „cizího původu“ a dalších „jinakostech“ v literatuře. Na jedné straně se zdá, že dekonstrukce pojmu „národní literatury“, kterou ve Finsku před několika desetiletími iniciovaly inspirace poststrukturalistickými a postkoloniálními teoriemi, proběhla tak důkladně, že se pojem „národní“ literatury zcela vyprázdnil. Na druhé straně žije tento pojem velmi intenzivně v rámci finských literárních institucí a exportu „finské literatury“ mimo finské hranice (Nissilä 2016b). I v této věci se však situace rychle vyvíjí, jak o tom svědčí i různé překladatelské počiny, například antologie překladů finských autorů s „multikulturním“ zázemím do němčiny, nazvaná *Invasion Paradises* (Domokos 2014). Tyto aktivity navazují na již bohatou tradici překladů autorů sámských i relativně velmi mladou tradici překládání autorů romských.

Literatura

- Adams, L. L. 2008. „Can We Apply Postcolonial Theory to Central Eurasia?“ *Central Eurasian Studies Review*, Vol. 7, No. 1 (Spring): 1–7.
- Ahlbeck, J. 2015. „Ratkaisuna sterilisaatio. Kansakunnan paratiisit ja naisruumiin uhka.“ [Sterilizace jako řešení. Ráje národa a hrozba v podobě ženského těla]. In J. Ahlbeck, P. Lappalainen, K. Launis, K. Tuohela, J. Westerlund (eds.). *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi* [Bolavá místa. Nemoc, kultura a modernizující se Finsko]. Turku: utukirjat.

- Ahvenjärvi, K. 2005. „Mistä päin olen poissa: saamelaisen identiteetin kysymyksiä Rauni Magga Lukkarin lyriikassa.” [‘Kde nejsem: otázky sámské identity v poezii Rauni Magga Lukkari’]. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti AVAIN*.
- Ahvenjärvi, K. 2015. „Mustan auringon paketti. Myytit ja melankolia Irene Larsenin kokoelmassa *Sortsolsafari*” (2013) [Balík černého slunce. Mýty a melancholie ve sbírce „Safari černého slunce.” Irene Larsen]. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti AVAIN*, 3/2015. [online]. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: http://pro.tsv.fi/skts/Avain2015_3_sisalto.pdf.
- Ahvenjärvi, K. 2017. *Päivitettyä perinnettä. Saamelaisen nykyrunouden saamelaiskuvastoja* [Aktualizovaná tradice. Obrazy sámství v současné sámské poezii]. [online]. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Jyväskylä Studies in Humanities 318. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7092-5>.
- Amelina, A., Faist, T., Glick Schiller, N., Negriz, D. D. 2012. *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*. London, New York: Routledge.
- Amelina, A., Faist, T. 2012. „De-naturalizing the National in Research Methodologies: Key Concepts in Transnational Studies in Migration.” In A. Amelina, T. Faist, N. Glick Schiller, D. D. Negriz. *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*. London, New York: Routledge.
- Ashcroft, B., Griffiths, G., Tiffin, H. 2002. *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London, New York: Routledge.
- Avain 3/2015. Special Issue: *Saamelaisuus kirjallisuudessa* [Sámství v literatuře]. Parente-Čapková, V., Launis, K. (eds.) [cit. 10. 11. 2017]. Dostupné z: http://pro.tsv.fi/skts/Avain2015_3_sisalto.pdf.
- Bergman, E., Lindqvist, S. (eds.) 2013. *Queering Sápmi. Saamelaisia kertomuksia normien ulkopuolella* [Queering Sápmi. Sámské příběhy mimo normu]. Trans. S. P. Sjöman, H. Kangassalo. Umeå: Qub förlag.
- Blair, K. 2004. „Gypsies and Lesbian Desire: Vita Sackville-West, Violet Trefusis, and Virginia Woolf.” *Twentieth-Century Literature*, Vol. 50, No. 2: 141–166.
- Blomqvist, R. 2016. „Decolonialization in Europe: Sámi Musician Sofia Jannok points to Life Beyond Colonialism.” [online]. *Resilience*: December 2. (originally published by *Uneven Earth*). [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.resilience.org/stories/2016-12-02/decolonisation-in-europe-sami-musician-sofia-jannok-points-to-life-beyond-colonialism-2/>.
- Blomster, R. 2012. „Romanimusiikki rajojen vetäjänä ja yhteyksien luojana.” [Romská hudba značí hranice i vytváří společenství] Pp. 290–374 in P. Pulma (ed.) *Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Boyarín, J. 1994. „The Other Within and the Other Without.” Pp. 424–452 in L. J. Silberstein, R. L. Cohen (eds.) *The Other in Jewish Thought and History: Constructions of Jewish Culture and Identity*. New York: NYU Press.
- Cocq, C. 2012. „Sámi Storytelling as a Survival Strategy.” Pp. 33–48 in P. Broomans, S. van

- Voorst. *Rethinking Cultural Transfer and Transmission. Reflections and New Perspectives*. Groningen: Barkhuis.
- Červenka, J. 2015. „Cikán, Gypsy, Rom: dynamika pojmenovávání Romů v různých diskurzech.“ Pp. 324–345 in T. Podolinská, T. Hrustič (eds.). *Černo-bíle světy. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: Veda.
- Dlask, J. 2010. *Debata Tikkannen – Kihlman. Preludium. Díla – přijetí – polemika*. (Disertační práce). [online]. Praha: Univerzita Karlova. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/24291>.
- Domokos, J. (ed.) 2014. *Invasion Paradies. Lesebuch über die Möglichkeiten, Finne zu sein. Ein multikulturelles Plädoyer*. Trans. Gruppe Bi. Pluralica. Berlin: Verlag Hans Schiler.
- Enges, P. 2015. „Saamelainen kertomusperinne, tekijyys ja tekijänoikeudet.“ [Sámská lidová narativní tradice, autorství a autorská práva] [cit. 10. 11. 2017]. Dostupné z: http://pro.tsv.fi/skts/Avain2015_3_sisalto.pdf.
- Fee, M. 1989. „Who Can Write as Other?“ Pp. 243–245 in B. Ashcroft, G. Griffiths, H. Tiffin (eds.). *The Post-Colonial Studies Reader*. London: Routledge.
- Felski, R. 2003. *Literature after Feminism*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Gaski, H. 2011. „Song, Poetry, and Images in Writing: Sami Literature.“ In K. Langgård, K. Thisted (eds.). *From Oral Tradition to Rap. Literatures of the Polar North*. Nuuk: Ilisimatusarfik /Forlaget Atuagkat.
- Granqvist, K. 2015. „Výukové a studijní materiály pro romštinu ve Finsku.“ *Romano džaniben. Časopis romistických studií*, roč. 22, č. 2: 23–50.
- Gröndahl, S. 2002a. „Inledning: Från ‚mångkulturell‘ till ‚mångspråkig‘ litteratur?“ [Úvod: Od „multikulturní“ k „multilingvní“ literatuře?] Pp. 11–34 in S. Gröndahl (ed.). *Litteraturens gränsland: Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* [Hranice literatury: přistěhovalecká literatura a literatura menšin v severské perspektivě]. Uppsala Multiethnic Papers 45. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Gröndahl, S. 2002b. „Invandrar- och minoritetslitteraturen i Sverige. Från förutsättningar till framtidsutsikter.“ [Přistěhovalecká literatura a literatura menšin ve Švédsku. Od předpokladů k budoucím možnostem]. Pp. 11–34 in S. Gröndahl (ed.). *Litteraturens gränsland: Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* [Hranice literatury: přistěhovalecká literatura a literatura menšin v severské perspektivě]. Uppsala Multiethnic Papers 45. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Gröndahl, S. 2009. „Multicultural or Multilingual Literature: A Swedish Dilemma?“ Pp. 173–196 in T. d’Haen, I. Goerlandt (eds.). *Literature for Europe?* Amsterdam, New York: Rodopi.
- Gröndahl, S. 2011. „Erilaisuuden kokemuksesta moniarvoisuuteen: romanien ja matkaajien kirjallisuus Pohjoismaissa“ [Od zkušenosti jinakosti k bohatství kvalit: literatura Romů a kočovných obyvatel severských zemí]. Pp. 106–131 in E. Rantonen (ed.). *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Gröndahl, S., Rantonen, E. 2013. „Romanikirjallisuus perinteiden ja modernin jatkumolla.“ [Romská literatura jakožto pokračování tradice v současnosti]. Pp. 72–75 in M. Hallila, Y. Hosiaisuoma, S. Karkulehto, L. Kirstinä, J. Ojajärvi. *Suomen nykykirjallisuus 2*.

- Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. [Současná finská literatura 2. Literární život a společnost]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Grönstrand, H. 2009. „Saariston ristiriitainen kutsu ruotsinkielisessä kirjallisuudessa.” [Rozporuplné vábení souostroví ve švédskojazyčné literatuře]. In K. Melkas, H. Grönstrand, K. Launis, M. Leskelä-Kärki, J. Ojajärvi, T. Palin, L. Rojola (eds.). *Läpikulkuihmisiä. Muotoilu ja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa* [Průchozí. Formulování národnosti a vzdělanosti ve Finsku na počátku 20. století]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Grönstrand, H., Kauranen, R., Löytty, O., Melkas, K., Nissilä, H.-L., Pollari, M. 2016. *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta* [Ze stínu národnosti. O přeshraničnosti finské literatury]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hall, S. 1990. „Cultural Identity and Diaspora.” Pp. 222–237 in J. Ruthford. *Identity, Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart.
- Heith, A. 2012. „Aesthetics and Ethnicity: The Role of Boundaries in Sámi and Tornedalian Art.” Pp. 159–173 in K. Loftsdóttir, L. Jensen. *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Hingarová, V., Hubáčková, A., Kovář, M. 2009. *Sámové: jazyk, literatura, společnost*. Červený Kostelec: Mervart.
- Hirvonen, V. 1999. *Saamenmaan ääniä. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi* [Hlasý sámské země. Cesta sámské ženy ke spisovatelství]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hirvonen, V. 2007. „Máttaráhkká's Granddaughters. The History of Sámi Women Writers.” Pp. 159–179 in P. Lappalainen, L. Rojola (eds.). *Women's Voices. Female Authors and Feminist Criticism in the Finnish Literary Tradition*. Studia Fennica Litteraria. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Hirvonen, V. 2010. „Saamelaiskirjallisuus.” [Sámská literatura]. Pp. 191–208 in S. Carlsson, L. Huhtala, S. Karkulehto, I. Leppihalme, J. Märsynaho (eds.). *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. [Historie literatury severního Finska]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hirvonen, V. 2011. „Te opettitte minut kirjoittamaan – kiitoksia! Valta- ja vähemmistökielen kohtaamisista saamelaisten naiskirjailijoiden tuotannossa.” [‘Naučili jste mě psát – díky! Setkávání většinového a menšinového jazyka v tvorbě sámských autorek]. In H. Grönstrand, K. Malmio. *Både och, sekä että. Om flerspråkighet, monikielisydestä* [Tak i tak, to i to. O mnohojazyčnosti]. Helsinki: Schildts.
- Kalnačs, B. 2016. *20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options*. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S., Mulinari, D. 2009. *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Klinge, M. 1990. *Let Us Be Finns: Essays on History*. Trans. M. Gaber Abrahamsen, M. Lomas, M. Lavanne, D. Morris. Helsinki: Otava.
- Koli, M. 1999. „Sumenruotsalaisuuden synty.” [Zrod finskošvédské identity]. In Rojola, L. (ed.). *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan* [Finská literatura 2. Od víry v rozum ke vzpouře smyslů]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Kopsa-Schön, T. 2002. „Några rallarosor vid vägkanten. Ett översikt över de finska romernas litteratur.“ [Několik bílých růží u cesty. Přehled finské romské literatury]. Pp. 171–178 in S. Gröndahl (ed.). *Litteraturens gränsland: Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* [Hranice literatury: přistěhovalecká literatura a literatura menšin v severské perspektivě]. Uppsala Multiethnic Papers 45. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Korek, J. 2009. „Central and Eastern Europe in a Postcolonial Perspective.“ [online]. *Postcolonial Europe*, University of Stockholm. April 27, [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.postcolonial-europe.eu/essays/60--central-and-eastern-europe-from-a-postcolonial-perspective.html>.
- Kosofsky Sedgwick, E. 2003. „Paranoid Reading and Reparative Reading, or You're So Paranoid, You Probably Think This Essay Is about You.“ Pp. 123–151 in *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham, London: Duke University Press.
- Körber, L.-A., Volquardsen, E. (eds.) 2014. *The Postcolonial North Atlantic. Iceland, Greenland and the Faroe Islands*. Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Band 20. Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Kovář, M. 2016. *Pohjanen, Bengt*. iLiteratura 11. 5. 2016. [online]. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/36483/pohjanen-bengt>.
- Kuokkanen, R. 2007. „Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä.“ [Sámové a koloniální vlivy v současnosti]. Pp. 142–155 in J. Kuortti, M. Lehtinen, O. Löytty (eds.). *Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi* [Stopy kolonialismu. Centra, periferie a Finsko]. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuokkanen, R. 2008. „From Research as Colonialism to Reclaiming Autonomy: Toward a Research Ethics Framework in Sápmi.“ Pp. 48–63 in *Ethics in Sámi and Indigenous Research. Report from a Seminar in Kárášjohka*, 23.–24. 11. 2006, Norway. Kautokeino: Sami Institute.
- Kuortti, J., Lehtonen, M., Löytty, O. 2007. *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi* [Stopy kolonialismu. Centra, periferie a Finsko]. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, K. 1981. *Suomen kirjallisuuden historia* [Dějiny literatury Finska]. Helsinki: Otava.
- Landon, P. 2008. „Bohemian Philosophers: Nature, Nationalism and 'Gypsies' in Nineteenth-Century European Literature.“ In Glajar, V., Radulescu, D. (eds.). *„Gypsies“ in European Literature and Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lappalainen, P. 2012. „Haluan löytää oman tähteni.“ [Chci nalézt svou hvězdu]. Pp. 177–186 in K. Kurikka, O. Löytty, K. Melkas, V. Parente-Čapková (eds.). *Kertomuksen luonto* [Přirozenost vyprávění]. Nykyluktuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtola, V.-P. 1994. *Saamelainen evakko*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, V.-P. 1997. *Rajamaan identiteetti – lappilaisuuden rakentuminen 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa* [Identita pohraničí – konstrukce lapijské identity v literatuře 20. a 30. let 20. století]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtola, V.-P. 2005. „Mielikuvien rajasota. Kiistoja koltanmaan ja kolonialismin maastossa.“ [Pohraniční válka představ. Spory v terénu skoltské země a kolonialismu]. Pp. 203–223 in O. Löytty (ed.). *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen* [Překračování hranic. Výzkumné trasy na odvrácenou stranu jinakosti]. Helsinki: Gaudeamus.

- Lehtola, V.-P. 2015. *Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaa?* [Sámský spor / Spor o sámstvi. Utlačuje Finsko původní národ?]. Helsinki: Into.
- Loftsdóttir, K., Jensen, L. 2012. „Introduction: Nordic Exceptionalism and the Nordic ‚Others.‘“ Pp. 1–9 in K. Loftsdóttir, L. Jensen. *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Löytty, O. 2006. *Ambomaamme: Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut* [Naše Ovambo(land): My a oni ve finské misionářské literatuře]. Tampere: Vastapaino.
- Lykke, N. 2010. *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York, London: Routledge.
- Mattila, H. 2015. „Ekologisten ja kolonisaatiokriittisten äänten kohtaamisia. Näkökulmia luontosuhteen kuvaukseen Nils-Aslak Valkeapään runoudessa.“ [Setkávání ekologických hlasů a hlasů kritických vůči kolonializaci. Pohled na zobrazení přírody v poezii Nilse-Aslaka Valkeapää]. [online]. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakaulehti AVAIN*, Vol. 3: 68–85. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: http://pro.tsv.fi/skts/Avain2015_3_sisalto.pdf.
- Mikkonen, K. 2001. „Muukalaisten kielellä: Maahanmuuttajien kirjallisuus ja monikulttuurisuuden merkitys.“ [Jazykem cizinců: literatura přistěhovalců a význam multikulturnosti]. *Kanava*, No. 8: 553–559.
- Mulinari, D., Keskinen, S., Irni, S., Tuori, S. 2009. „Introduction: Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender.“ Pp. 3–16 in S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni, D. Mulinari. *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham, Burlington: Ashgate.
- Nissilä, H.-L. 2016a. „Vuotoja kansallisessa säiliössä. Muistiinpanoja tutkimusmatkaltani ylijaraiseen kirjallisuudentutkimukseen.“ [Národní nádrž nám teče. Poznámky z mé cesty k přeshraničnímu literárnímu výzkumu]. Pp. 139–165 in H. Grönstrand et al. (eds.). *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden ylijaraisuudesta* [Ze stínu národnosti. O přeshraničnosti finské literatury]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nissilä, H.-L. 2016b. „Ylijarainen kirjallisuus ja yksikielinen kirjallinen elämä Suomessa.“ [Přeshraniční literatura a jednojazyčný literární život ve Finsku]. Pp. 67–79 in *Kulttuuripoliitikan tutkimuksen vuosikirja 2016*.
- Nord, D. E. 2006. *Gypsies and the British Imagination, 1807–1930*. New York: Columbia University Press.
- Parente-Čapková, V. 2011a. „Kotimainen toinen. Romanit suomalaisuuden kirjallisena rakennusaineena.“ [Domáci jinakost. Romové jako literární stavební materiál finství]. *Kulttuurintutkimus* 28/2.
- Parente-Čapková, V. 2011b. „A Domestic Other. The Role of the Roma Literary Characters in the Process of Constructing Finnishness.“ [online]. *Multiethnica* 33: 8–21 (December). [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: http://www.valentin.uu.se/digitalAssets/175/c_175849-l_3-k_me33_online_fine2.pdf.
- Parente-Čapková, V. 2015a. „Kirjallisuudentutkimuksen asema saamentutkimuksessa ennen ja nyt – Keskustelua Veli-Pekka Lehtolan kanssa.“ [Pozice literárního bádání v sámských studiích dříve a dnes – Rozhovor s Veli-Pekkou Lehtolou]. [online]. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakaulehti AVAIN*, 3/2015. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: http://pro.tsv.fi/skts/Avain2015_3_sisalto.pdf.

- Parente-Čapková, V. 2015b. „Má duše se nevejde do cikánské sukně.“ Kiba Lumberg v kontextu finské romské literatury a literatury o Romech. [online]. *Romano džaniben. Časopis romistických studií*, roč. 22, č. 2: 115–120. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.dzaniben.cz/article.html?x=l&a=719772140378f57d4795bd50d6c8d04e&m=b40de1a8b47335916ec539d8a87bfe28&t=40>.
- Parente-Čapková, V., Lappalainen, P. 2017. „Transnational Reception: Nordic Women Writers in *Fin de siècle* Finland.“ *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, Vol. 25, No. 3, v tisku.
- Peiker, P. 2016. „Estonian Nationalism through the Postcolonial Lens.“ [online]. *Journal of Baltic Studies*, Vol. 47, No. 1: 113–132. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/01629778.2015.1103516>.
- Piippola, I. 2010. „Molemmin puolin Tornionjokea.“ [Na obou stranách řeky Tornio]. Pp. 150–174 in S. Carlsson, L. Huhtala, S. Karkulehto, I. Leppihalme, J. Märsynaho (eds.). *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria* [Historie literatury severního Finska]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pratt, M. L. 1992. *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation*. London, New York: Routledge.
- Pucherová, D., Gafrik, R. (eds.) 2015. *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures*. Brill: Series *Internationale Forschungen zur Allgemeinen und Vergleichenden Literaturwissenschaft*. Literature and Cultural Studies Ebooks online. DOI: 10.1163/9789004303850.
- Pulma, P. 2012a. „Päätöimittajan esipuhe.“ [Předmluva šéfredaktora]. Pp. 8–9 in P. Pulma (ed.). *Suomen romanien historia* [Historie finských Romů]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pulma, P. 2012b. „Sodan puristuksessa“ [V sevření války]. Pp. 154–163 in P. Pulma (ed.). *Suomen romanien historia* [Historie finských Romů]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantonen, E. et al. 2010. *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa* [Menšiny a multikulturnost v literatuře]. Tampere: Tampere University Press.
- Rantonen, E., Savolainen, M. 2002. „Postcolonial and Ethnic Studies in the Context of Nordic Minority Literatures.“ Pp. 71–94 in S. Gröndahl (ed.). *Litteraturs gränsland: Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* [Hranice literatury: přistěhovalecká literatura a literatura menšin v severské perspektivě]. Uppsala Multiethnic Papers 45. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Rojola, L. 2015. „...sukkajalka, kalpinokka, tuuliturpa... Nils-Aslak Valkeapään porojen poetiikka.“ [...nožka-punčoška, sobí zobáček, větrná tlamička... Sobí poetika Nilse-Aslaka Valkeapääho]. [online]. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti AVAIN*, 3/2015. [cit. 19. 8. 2017]. Dostupné z: http://pro.tsv.fi/skts/Avain2015_3_sisalto.pdf.
- Said, E. 1978/1979. *Orientalism*. New York: Vintage Books, Random House.
- Said, E. 1993. *Culture and Imperialism*. London: Vintage Books.
- Said, E. 2008. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Přel. P. Nagyová. Praha: Paseka.
- Savolainen, M. (ed.) 1995. *Marginalia ja kirjallisuus: ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta* [Marginálie a literatura: hlasy z okrajů finské literatury]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Soukup, D. 2013. „*Cikáni*“ a česká vesnice. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- Spivak, G. C. 1987/1988. *In Other Worlds. Essays in Cultural Politics*. New York, London: Routledge.
- Tervonen, M., Enache, A. L. 2012. „Uusia tulijoita.“ [Noví příchozí] Pp. 265–268 in P. Pulma *Suomen romanien historia* [Historie finských Romů]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tervonen, M. 2012. „Kiertolaisia, silmätikkua ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan.“ [Tuláci, trny v očích a překračovatelé hranic: od konce 19. století do druhé světové války]. Pp. 84–143 in P. Pulma. *Suomen romanien historia* [Historie finských Romů]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Trumpener, K. 1992. „The Time of the Gypsies. A “People without History” in the Narratives of the West.” *Critical Inquiry*, Vol. 18, No. 4: 843–884.
- Tuulentie, S. 2001. *Meidän vähemmistömmä* [Naše menšina]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Varpio, Y. et al. (eds.) 1999. *Suomen kirjallisuus I.-III.* [Finská literatura I.-III.]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

© Viola Parente-Čapková, 2017

© Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2017

Viola Parente-Čapková je literární vědkyně a překladatelka. Je docentkou na Univerzitě Karlově a na Univerzitě v Turku ve Finsku, kde v současné době působí. Mezi její specializace patří finská literatura v evropském kontextu, literární historie, genderové teorie v literárním bádání a jinakost v literatuře. Korespondenci zasílejte na adresu: viocap@utu.fi.